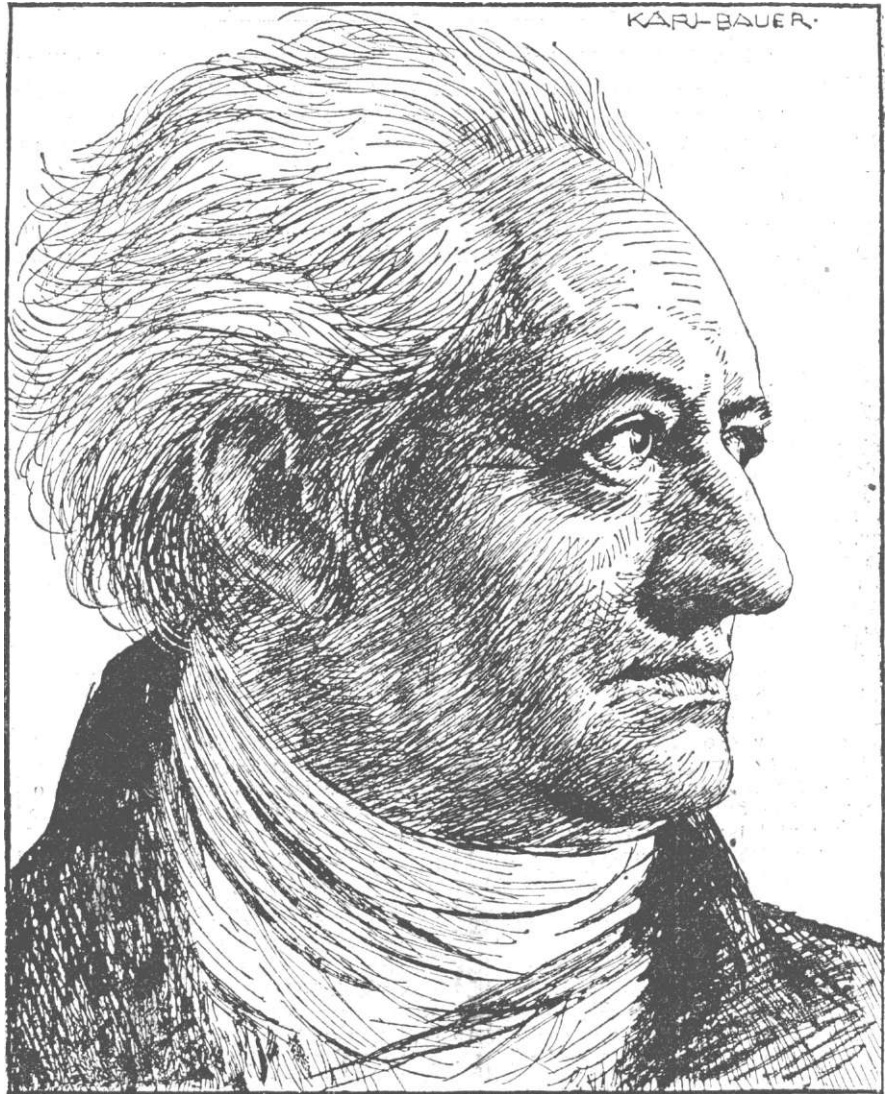

ZIVLJENJE IN SVET

Proř. Karel Bauer: GOETHE

1 g L 9 U B L 9 A N A I T

ètev. 12.

20. marca.

Knjiga 11»

KBVUENJE OT SVET — iľustrovana tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—. Posamezna Številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. ČEŠKOSLOVAŠKA, mesečno 6 kron. AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo Inozemstvo letno 1% dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ul. 5. — ROKOPISI SE NAČELNO NE VRAČAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: AdolI Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani,

VSEBINA: Dr. Jakob Kelemina: Goethejev vpliv na jugoslovenske literature v dobi preporoda. — Goethe: Izvirnost. — Goethe: Lepa noč. — B. Borko: Goethe in srbske narodne pesmi. — Henrik Baerent: Goethe in Rusi. — Dr. Hermann Wendel: Goethe in nacionalizem. — Dr. Maks Robič: Goethe. — Goethe: Potnikova nočna pesem, Iveri, Legenda. — Dr. VL T.: Goethejeva smrt. — Goethejeva mati. — Ivan Podržaj: Goethe in ženske. — T. G. Masaryk: Moje razmerje do Goetheja. — Nekaj novejših prikazov o Goetheju zunaj Nemčije. — Goethejeva navzočnost. — Spanec in nemštvo. — Goethejev Evforijon. — Goethe kot rastlinar. — Goethejeve bolezni. — Goethe in Švica.

Goethe kot rastlinar

Poleg pesniških in filozofskih Goethejevih del je tudi širšim krogom znana njegova teorija o barvah, ki se je čez sto let pokazala za najverjetnejšo. Malokomu pa je znano, da je bil Goethe zelo vnet rastlinar, ki je posvetil! temu študiju polovico svojega življenja. Kaj pa je vodilo tega velikega duha med rastline? Tisto kar ga je gnalo vse življenje: odkriti zadnjo skrivnost življenja. Odkod je življenje in zakaj se veže baš na te oblike materije.

Sad njegovih dolgoletnih opazovanj rastlinstva je bila »Metamorfoza rastlin«, ki je izšla 1790 v drobni knjigi, ki se je je branil vsak knjigarnar tiskati in so vsi sodobniki smatrali njegovo delo za plod bujne pesniške fantazije. Saj pa tudi njegov nazor ni bil nič drugega kakor nauk o razvoju rastlinstva kakor ga je 70 let za njim učil Darwin. Lahko bi imenovali Goetheja — Darwina rastlinstva. Toda ponižali bi s tem njegovega velikega duha, ker je med Darwinovim naziranjem o preoblikovanju vseh živali iz enega prabitja in med Goethejevo podmeno o izvoru vseh najrazličnejših oblik rastlin iz ene prabilke bistvena razlika. Medtem ko zavisi preoblikovanje pri Darwlnu od vnanjih okoliščin, predvsem od boja za obstanek, je zajel Goethe globlje in je učil, da preoblikuje rastlino notranja sila, rekli bi hote nje po izpopolnitvi.

sejne oblike nastajajo v stalni zvezi z okolico in so nedeljive od živega rastja. Vzrok nastajanja novih oblik pa ni vpliv okolice, temveč notranja moč in volja do preoblikovanja. Jasna postane Goethejeva trditev če pomislimo, da razne rastline različno reagirajo na vnanje vplive.

Vnanjo plat preoblikovanja rastja iz ene praoblike so počasi usvojili znanstveniki. Brez vsakega pretiravanja se lahko reče, da je Goethe temelj, na katerega je sezida) pozneje Darwin svojo descendenčno teorijo, ki služi danes za izhod vsega naravoslovnega raziskovanja. Idejno plat je pa materializem 19. stoletja popolnoma zatajil. Eden pionirjev nauka o razvoju, Etienne Geoffroy de Saint-Hilaire je rekel o Goethejevem spisu o metamorfozi rastlin, da ima eno samo pogreško in sicer, pogreško genija, ki misli, da je svet zrel za njegove ideje. Geoffroy Saint-Hilaire je mislil, da bo svet šele čez 50 let znal ceniti Goethejeve ideje. Toda tudi to je bila pogreška. Sam mojster kulturne zgodovine Jakob Burckhardt je še 1876 obžaloval v nekem predavanju, da je Goethe toliko truda in časa zabil v botanični študij, znamenje, da tudi Burckhardt ni zajel globokega smisla Goethejevih razglabljanj o rastlinah. Goetheju samemu pa ni bilo žal tega, saj je rekel Eckermannu: »Ni mi žal, čeprav sem porabil za to polovico svojega

GOETHEJU

~

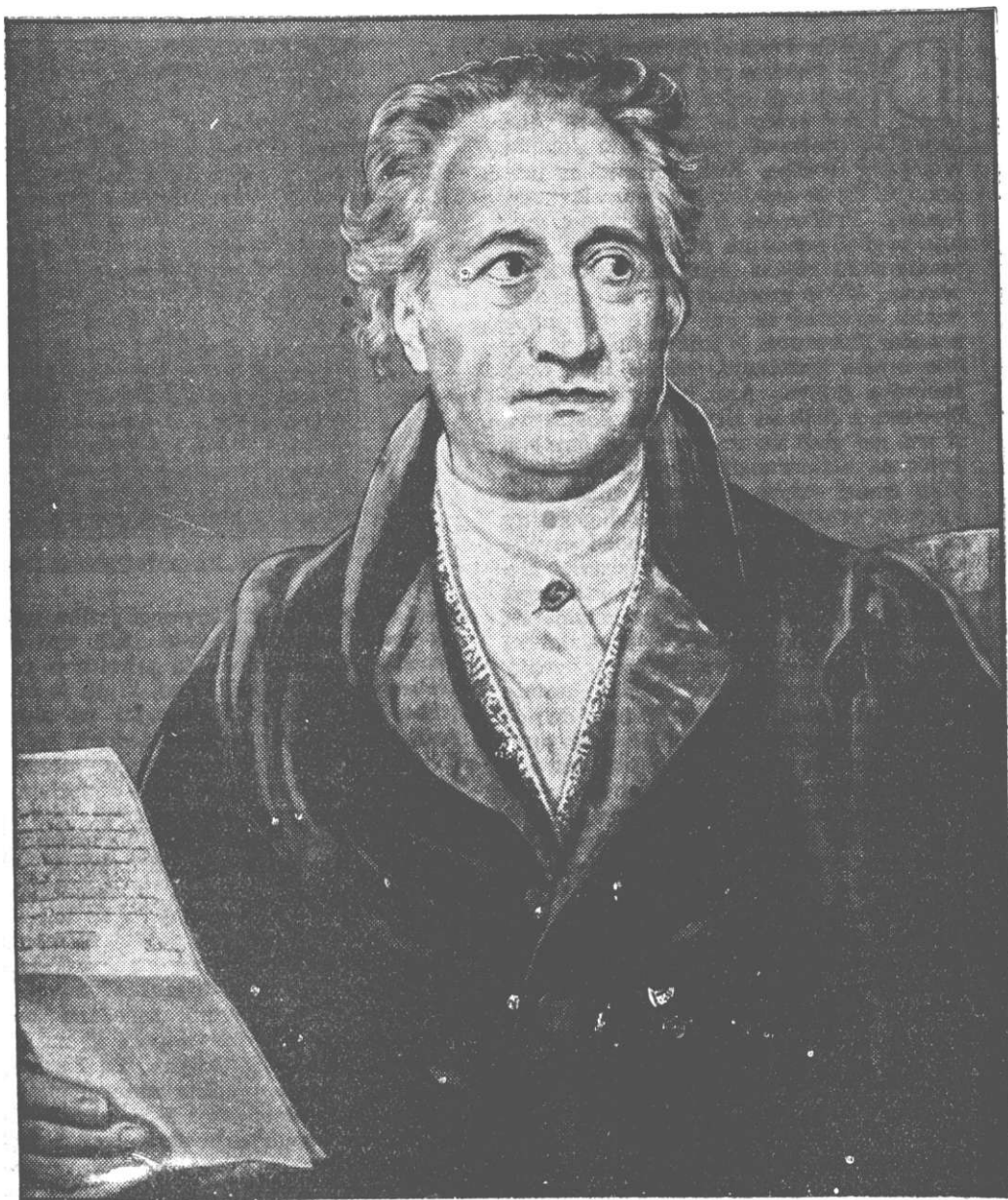
VSEČLOVEKU

ŽIVLJENJE IN SVET

ŠTEV. 12.

LJUBLJANA, 30. MAKCA 1932.

KNJIGA 11.

J. W. Goethe

(Slikal Jos. Karel Stieler 1. 1828. po naročilu bavarskega kralja Ludvika I)

Mi

Dr. Jakob Kelemina,
profesor univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani

Goethejev vpliv na jugoslovenske literature v dobi preporoda

Govor na Goethejevem spominskem večeru, ki ga je priredila Ljudska univerza v Mariboru (18. dec. 1931)

Ova in dvajsetega marca 1932 se bo dovršilo sto let, odkar je zatisnil oči eden največjih pesnikov svetovne literature in ena največjih osebnosti vseh časov: Johann Wolfgang Goethe. Kulturni svet se pripravlja, da se pokloni manom slavnega Nemca. Prilike, ki v njih živimo, mečejo bogato senco na ta slavja. Že med pesnikovimi rojaki samimi so mnenja deljena, ali je umestno vzbujati ob stoletnici spomine na oni zlati vek nove nemške literature. V anketi, ki se je vodila o tem vprašanju, so se čule zelo zanimive izjave. Ako se pridružujemo Slovenci s Srbi in Hrvati slavnostnemu zboru, se godi to predvsem iz čuvstva kulturne solidarnosti: Goethe je sicer eden izmed vrhov nemštva, toda delo njegovo pripada vesoljnemu človeštvu; še za živih dni je bil ena izmed osrednjih postav literarnega občestva. Ob tej priliki se moremo kaj primerno spomniti, da so tudi naše nacionalne literature v marsičem Goetheju na dolgu. Kakor je vobče znano, pripada veliki olimpijec v število onih nemških pesnikov, ki so izven meja svoje ožje domovine najbolj poznani; Schiller, tako specifično nemški pesnik, se v tem oziru s svojim sodrugom ne more kosati, dasi je treba priznati, da je tudi on v izdatni meri vplival osobito na sosedne slovanske narode. Toda vpliv Goethejev na inozemstvo je nepreračunljiv.

Skušali bomo očrtati Goethejev pomen na jugoslovanske književnosti v njih preporodni dobi. To poglavje jugoslovanskega, literarnega življenja je skupno vsem trem plemenom; še več: odigravalo se je po istem ritmu in v istem času. Spomnite se samo na glavne akterje tega gibanja: Kopitar, Vuk, Prešeren, Vraz, Gaj... že kratek pogled na tedanji položaj domačih literatov pa nas pouči, da ne more biti govora o vplivanju nemškega pesnika na domače istodobno ustvarjanje v običajnem smislu besed. V dobi prosvetljenstva in v

Dr. JAKOB KELEMINA

igralo vprašanje književnega jezika važno vlogo. Literarno delo onih dni je moralo biti prirojeno za primitivne potrebe in zahteve občinstva, ki ga je bilo treba šele pridobiti, vzgojiti za slovnost v domačem jeziku. Medtem ko je dajalo našemu preporodnemu gibanju signaturo stremljenje, da poživimo prvobitne svojine lastnega rodu, je vladala v istem času širom naprednejše Evrope renesančna struja, ki je skušala oživiti kulturni in umetniški ideal antike. Za prebujajoče se narode kakor jugoslovanski ta pokret ni mogel mnogo pomeniti; bodoča smer njihovega razvoja ni kazala v antiko temveč v romantiko. Z drugimi besedami naš kulturni razvoj je šel po poti, ki mu ga je kazal Herder ne Goethe. Za Herderja je bil klasicizem edino anahronistična zmeta. Toda Goethe se je v srednji dobi svojega ustvarjanja spreobrnil k načelom klasicizma; za jugoslovanske književnosti ta stilna perioda Goethejeva, ki je v njegovem delu tudi najvažnejša, ni imela nobenih posebnih vplivov.

goslovanskih deželah in našo trditev, da zaporedno si sledeče stilne periode v Goetheju (in nemškem slovstvu vobče) pri nas niso našle odmeva, je treba izravnati. Spomnimo se na nadvladujočo vlogo, ki jo je imel nemški jezik in nemška kultura tedaj med južnimi Slovani. Ljubljana, Zagreb, Pešta, Novi Sad in mnoga druga naša mesta so bila središča nemške kulture. Knjigotržci so nudili tekočo nemško produkcijo, kolikor je ni zadržavala vedno budna avstrijska cenzura; k temu pridejo še nemška gledišča in različni »domorodni« nemški časopisi. Ako motrimo njih literarne prispevke, odkrijemo kot avtorje pristne Nemce in pa nemško pišočo in pevajočo domačino. Nekaj teh imen je literarna zgodovina že otela pozabi: J. A. Suppantšitsch, V. Zusner, Babnigg, B. Thomschitsch, Kordes, Veliobar, Linhart... dokazujejo invita Minerva, da se smejo kretati na nemškem Parnasu; pa tudi še Prešeren, Koseski in v kasnejši dobi Levstik in Stritar so gostje istotam. Enako pri Hrvatih: Kukuljevič, Demeter, Jelačić, Bogović, Preradović in drugi. Tako hibridno literarno življenje najdemo povsod, kjer se sredstvo izražanja — jezik — še ni priznal kot bistven znak narodne opredeljenosti. To literaturo smo morali omeniti, da pokažemo na legitimno nasledstvo Goethejevo, pa tudi Schillerjevo, Uhlandovo... v naših deželah. Ona je v stilnem smislu missing link med preporodnim slovstvom in obče evropskimi strujami. V teh nemških поезijah povedo naši pesniki kot nemški kulturni občani vse ono, kar je nekako presega lo domače kulturno obzorje; govore v literarnem žargonu, ki ga sicer niso ustvarili, temveč si ga prilastili na poznan epigonski način, kjer se vrline in slabosti originala stopnjujejo do brezstilnosti. Vidno je, da tukaj v provinci Schill^{er}iev pomen Goetheja nadkriljuje. Therese von Artner piše, da je Schiller oni Atlas, na čigar ramenih počiva duševna kultura avstrijskih provinc (Deutsch-nsterr. Literaturg^{es}chichte II-1., str. 1071). Saj je pa tudi lažje izpuliti Herkulu bet kakor izmakniti kak verz Goetheju! Ta literatura je naša od prilike tako kakor latinsko pesništvo 'renesančne dobe nemška. Literarna zgodovina ne bi smela iti molče mimo nje.

Weimaru. Ni brez pomena, da je bila pri tem skupna točka baš narodna poetizacija. Neka literarna epoha prevzame, pravi Baldensperger, iz tujine prav one pobude in vzgleda, ki žive latentno v nji sami in ki jih ona sama *želi organsko razviti. Pri Srbohrvatih je bila v bodočem razvoju tradicionalni literaturi odmenjena veliko važnejša vloga kakor pri nas, kjer pogrešamo zlasti v dobi romantike njenih blagodejnih vplivov na umetno ustvarjanje. Ti častiljivi ostanki starine so dajali tam vsemu ustvarjanju tako vsebinsko kakor stilno najodločilnejše pobude; njih študij je tvoril tudi naravno izhodišče literarne zgodovine. Nasprotno pa moramo reči, da tvori Goethejevo zanimanje za narodno slovstvo manj važno potezo v njegovem celotnem literarnem delu. V dveh dobah svojega življenja se je zanimal za narodne tradicije. V mladosti pod Herderjevim vplivom, ko je preskrbel za njegovo zbirko Narodnih pesmi (1778—3 779) prevod Hasanaginice, sluteč kakor pravi sam, ritem in besedni red originala. Tukaj torej je bil predstavljen nemškemu občinstvu eden izmed klasičnih primerov srbske narodne poetizacije. Ta srečni začetek je seveda klical po nasledstvu in to je prišlo, ko se je Goetheju pod vplivom romantike obnovila stara ljubezen za narodno blago; spomniti moramo na zbirko »Des Knaben Wunderhorn« (1806—8). Povest o tem, kako je Vuku s pomočjo Kopitarja in Jacoba Grimma uspelo pozanimati nemškega pesnika osobito za srbsko junaško epiko, tvori lepo poglavje srbske literarne zgodovine. Naj omenim od tega dva važna momenta: najprej Vukov obisk pri Goetheju 13. oktobra 1823. »Der Goethe hat mich einzig gut aufgenommen« piše zadovoljni Vuk Jacobu Grimmu (22. okt. 1823). Stari olimpijec je sprejemal, moramo omeniti, take obiske ne kot individuje temveč kot zastopnike često v povojih tičečih kultur.

Zatem še imamo Goethejeve pismene izjave v prilog srbski narodni poetizaciji, kojih največja po obsegu je esej: Srbske pesmi (1825). To je glavni plod njegovega zanimanja za srbsko »orodno poetijo v starosti, napisan o priliki, ko je izšel prvi zvezek prevoda narodnih pesmi, ki ga je preskrbel gospodična Talvj (T. A. L. von Jacob) — Ako je okrog 1830

merne važnosti, da so se slišale iz tako kompetentnih ust besede toplega priznanja in pohvale o doprinosu tega plemena k višjim kulturnim dobrinam. Zapadna Evropa je začela gledati z drugimi očmi na prebujajoče se narode bližnjega vzhoda. Glasovi kakor Byronov, da je krščanska raja v vsakem pogledu inferiorna nasproti gospodujočemu osmanstvu, so morali potihniti (Childe Harold's Pilg., op.)

S tem Goethejevim nastopom za srbsko stvar se da po važnosti primerjati Rankejeva »Serbische Revolutionen« (1829).

Kratko opazko zasluži še v tej zvezi Sima Miljutinovič, Sarajlija (1791—1841), ki ima zaslugo, da je ponesel kot prvi ime srbske moderne literature preko meja svoje domovine k najboljšim tedanjih Nemcev h Goetheju, Jacobu Grimmu, Uhlandu, ki se je z njimi seznanil o priliki svojega bivanja na Nemškem (1819).

Zaključujoč to poglavje se spomnimo še, kako je predstavil naš plemeniti rojak slovensko narodno poezijo nemški javnosti. A. Grünove »Volkslieder aus Krain« (1850) so dokaj kasen člen v verigi, ki ima Goetheja za izhodišče. Namreč prevajalec poskuša na strikten način izvajati načela, ki sta jih postavila Herder in Goethe, po katerih se zahteva poleg pesniških kvalitet stroga zvestoba do originala z ohranitvijo celo besednega reda. Prevajalec se je držal načel, ki jih je dal Goethe gospodični Talvjevi za njene »Volkslieder der Serben«. A uspeh Grünovega podjetja ni mogel biti enak, dasi je on nad vse poklican interpret slovenske narodne pesmi. Evropa je zlasti po pretresih 48. leta korenito obrnila hrbc* romantičnim vabam, kot posledica tega preokreta je izginilo tudi zanimanje za narodno poezijo.

4. Pa obrnimo se sedaj k slovenskim razmeram. Predočimo si najprej, da v učnem načrtu gimnazij, kakor so jih obiskovali naši preporoditelji, pouku v nemški literaturi ni bilo dodeljeno ono široko mesto kakor kasneje; zatem da se je avstrijska šola zapirala pred nemškim prosvitljenstvom in klasicizmom; kakšen er je zavzemr-' "eijo vlogo kakor Goethe. Kljub temu je vničal Goethejev duh tudi v cesarske dežele. J. Kopitar, sicer nepesniška glava, se nam v svoji korespondenci razkriva kot velik častilec Goethejev, ki ga je nekoč bolan prečital vsega; »er ist mir

statt aller iibrigen Njemcen« (pismo Dobrowskemu. Briefw. 166).

Tako se navdušuje čop v nekem pismu za Hermanna in Dorothejo. Manj razumemo pri tako literarno naobraženem možu besede tople pohvale o Klingemannovem Faustu, ki ga je videl na Dunaju. Ta Klingemann je sedaj pozabljen oderski rutinier. »Eine talentvolle, starkerschütternde Arbeit...; ich bin noch ganz erstarrt vor Schrecken, da ich soeben den lebendigen Faust von dem leibhaften Satan von der Bühne hohlen sah« ... Je-li ta epizoda v Faustu ona poteza, ki se vtisne mislečemu najgloblje v dušo?! V Čopovi korespondenci se hrani pismo njegovega prijatelja Mihe Terleja, profesorja v Sandecu v Galiciji, kjer pripoveduje, kaj je videl in slišal, ko je šel 1824 v Weimar »na posluške«; pismo je v glavnem prispevek za chronique scandaleuse.

O stališču barona Zoisa v tem pogledu nismo poučeni; na splošno je bil francosko orientiran. Za J. N. Primica vemo kot prvega, da je poskušal prevesti Goetheja. Poslovenil je namreč nekaj strani Wertherjevih trpljenj... toda prevod ni bil priobčen. In še kasneje odkrijemo v naših starših avtorjih pri Trstenjaku, Stritarju, Tavčarju, kjer si bodi citate iz Goetheja, ki stoje tam kakor sloviti duri? éa pri Pitagorovih učencih.

Po vsem tem bi pričakovali vse živahnejših odnosov med Goethejem in našim prvim velikim pesnikom Prešernom. Če že ne slučajev posnemanja, pa vsaj v večji množini primere, kjer se je Prešeren pri tujem mojstru inspiriral. Saj se je vendar Prešeren počel pesniško udejstvovati nekaj let pred Goethejevo smrtjo, v dobi torej, ko je mogel biti vpliv od te strani še veliko bolj sugestiv. Razloge za to najdemo v umetniškem razpoloženju dobe, v kateri je vzrastel in deloval naš pesnik in seveda v njunem različnem psihičnem ustroju ter svetovnem naziranju. Res je sicer bilo staremu Goetheju dodeljeno, da je videl krog sebe še tri desetletja romantične dobe, toda njegovo umetniško stališče je ostalo prejkoslej klasicistično-antično, najsi se je v tem in onem približal romanticizmu, najsi se je ta v mnogih vprašanjih skliceval na Goetheja. A romantika svojih korenin nima v Goetheju in klasicizmu, temveč pomeni prav za prav nadaljevanje stremljenj vrenja in kipenja ter uresni-

čenje Herderjevih naziranj in nauk. Bas v Avstriji je prodirala po restavraciji habsburške oblasti romantična doktrina na vsej črti in z mnogimi drugimi je tudi naš Prešeren otrok te struje. Tukaj na jugu je povrh romanticizem držal še duhove v oblasti, ko se je drugod že dvigala mlada Evropa, ki je za dolgo odstavila romantična naziranja z dnevnega reda.

Prešerna ne moremo imenovati klasicista ne po svetovnem naziranju ne po umetniškem idealu, dasi mu je lastna

A brez paganskega svetskega naziranja in klasicistične umetnosti. Gledan s tega vidika je Prešeren učenec romantične dobe; enako pa tudi po stilnih oblikah svoje poezije. Da je glede teh nadaljeval antično tradicijo naravnost in ne preko romantičnih doktrin, ni dokazano. Tako ne morem pritegniti A. Žigonu, ki zaključuje daljšo paralelo med Goethejem in našim pevcem z besedami: »tu je torej naš Prešeren živa antika v moderni kakor Goethe Grk drugje.« Goethe je pagan, Prešeren pa

Faust
Es ist abends 'Mir ist es so
Wann ich eine Gefährtin zu mir zieh
Magst
Ich nicht anders sein
Als du zu
Ich bin
Reich ist mir das Leben ein
Ich bin ist mir das Leben ein
Das ist mein Leben ein
(Sings zu sich)

ROKOPIS GOETHEJEVEGA FAUSTA

dovoljna klasična naobrazba in naletimo v njegovi poeziji na antične elerfente. Življenje pri njem nima svoje dokončne in edine svrhe v sebi samem — na njega zatonu se žari zarja »unstranske glorie«. »Krst pri Savici« ni izraz antične resignacije, ki je zadnji in najtrpkejši plod paganskega fatalizma. Iz te pesnitve govori krščanska melanholija... Primerjajte nasproti temu, kaj pravijo biografi o Goetheju; da je po njegovem povratku iz Italije izginila iz njegovih pesmi zadnja sled onega neutešljivega hrepenenja, ki nas tako globoko zadene v njegovi mladostni liriki. Vse življenje je postavljeno poslej na tostransko bazo:

»Das Driben kann mich wenig kummern,
 Aus dieser Erde auillen meine Freuden.«
 (Faust)

ni! Priznam sicer, da so pri Prešernu antični elementi pred vsem kot stilni nakras; toda iz pomešanja antičnih in krščanskih potez se ne rodi klasicizem temveč barok. In v resnici je vse to, kar se zdi našim avtorjem tako antično, le barok, ki je zastopan sicer tudi v Goetheju. Nemški literarni zgodovinar Nadler je odkril, da je katoliška južna Nemčija s staro Avstrijo klasična domovina bam*np umetnosti. — Ako torej hodi Prešeren svojo pot neodvisno od nemškega mojstra, ni treba v poedinostih utajevati, da je svojega Goetheja dobro poznal in se tu in tam dal po njem vplivati. Kolikor je tu prizadeta slovenska produkcija našega peva, je vse potrebno in znano navedel P. Roman Tominec v svoji disertaciji »Prešeren und die deutsche Literatur«. V

večji meri se kaže Prešernova odvisnost od nemške literature v njegovih nemških poskusih; in to je seveda nekaj naravnega. Vzemite n. pr. elegijo »Dem Andenken des Matthias Čop«; v snovi, gradnji in končno dikciji sami spominja na Goethejev »Epilog zu Schillers Glocke«. V obeh najdemo kot snov spomin na prijatelja, ki ga je bridka smrt prerano odpoklicala od uspešnega dela. Goethe pravi o rajnkem Schillerju:

Ihr karmtet ihn, wie er mit Riesenschritten
Den Kreis des Wollens, des Vollbringens
mal5;
Durch Zeit und Land der Volker Sinn und
Sitte
Das dunkle Buch mit heiterem Blicke las.

Pri Prešernu pa:

Es trieb dich ewig vorwärts, unverdrossen
hast du gekämpft, bis du den Sieg
errungen,
Bis sich des Lichtes Pforte aufgeschlossen.
Dir waren heimisch unsres Weltteils
Zungen.

Prešeren:

Ich weiß, du standest einsam unbe-
glicket...

Goethe:

Er hatte friih das strenge Wort gelesen.

S spravonosnim akordom zaključuje Goethe svojo refleksijo: pokojnikovo delo je rodilo, bo rodilo sadove:

Damit der Tag dem Edlen endlich komme.

Drugače pa Prešeren: z Matijo Čopom je legla v grob tudi vsaka nada.

Der wahre Erntetag, er wird nicht

kommen!

K o s e s k i, ki ga je novičarska doba hotela narediti za velikega slovenskega pevca, je, kakor znano, hodil za Schillerjem; vendar pa je prevedel »Jelšnega škrate«.

5. Še besedo o hrvaških razmerah. Še v ilirski dobi je imela nemščina tukaj tak položaj, da je mogla imenovana Therese von Artner pisati (cit. Deutsch-ost. Literaturgeschichte II, 1, 1071), da je moči najti v vsaki privatni biblioteki vojaške granice Schillerjeva dela, pa tudi Goetheja in Wielanda. Doba prosvitljenstva, ki leži pred ilirizmom, se je borila kakor pri nas za pravice narodnega jezika. Tako je prišla na zagrebškem gledališču do veljave domača, kajkavska beseda. Z idejami nemškega prosvitljenstva so prispela na Hrvaško tudi dramska dela te dobe: Eckartshausen, Kotzebue, Iffland in prvi komadi Schillerja in Goetheja.

Ilirski ali preporodni dobi (1790 do 1843) je dajalo vsebino vprašanje književnega jezika in borba za upravno in kulturno avtonomijo hrvaške zemlje. Dasi je poskušala v tej dobi hrvaška poezija višji polet kakor doslej, vendar nimamo pesnika velikega stila. Da je trgal močan nemški vpliv tudi še v tej dobi, je razvidno iz že omenjenega dejstva, da imamo skoraj od vseh ilirskih pesnikov prvence v nemškem jeziku. Najjačja stran Ilircev je pač lirika. Goethejev vpliv se kaže pri Antunu Mihanoviču, ki je n. pr. pretil »Mignon« v hrvaške verze; občuvana je oblika in ritem originala; a sloviti »Dahin« ne meri več na Italijo, temveč na hrvaško Zagorje. Na Goetheja se naslanja istotako religiozno refleksivna pesem »Bog«.

Stanko Vraz, Ilir iz Štajera, navaja med mnogimi nemškimi pesniki, ki jih je veliko čital v letih 1833–1834 na prvem mestu Goetheja, ne pa tudi Schillerja. Dokler je bil še slovenski pesnik, je poslovenil »Mignon« in »Ribiča«; nemški vplivi se raztezajo, kar priznava sam, tudi v njegove »Djulabije«.

O liriki Petra Preradoviča sodi Br. Vodnik, »da je pjesnik Childe Harolda in Manfreda (Byron) gotovo sasvim pridušio utjecaje njemačke romantike«, toda vsaj v njegovi nemški liriki moremo prepoznati križajoče se vplive Schillerja in Goetheja. V posvetilu k pesmi »Die Abende« čutimo na zelo prijemljiv način reminiscence iz Goethejeve »Zueignung«. Djuro Matija Šporer je kot visokošolec mnogo čital Goethejeve in Schillerjeve drame, pa jih ni dosti razumel. V drami »Kastriot Škenderbeg« (1832) se naslanja na tehniko Schillerja in Körnerja.

Da posnamem na kratko rezultat našega razmotrivanja: v pripraviški dobi naših književnosti stoji Goethe z ostalimi imeni nemškega slovstva nad nami kot zvezda vodnica. Da bi si pa te tuje umetniške vzore in probleme v resnici zasvojila, jim naša izraza v domači govorici, na kaj takega ta doba s svojo primitivnostjo ni mogla misliti. To je moralo biti pridržano kasnejšim časom. Šele tedaj bomo mogli srečati tudi na naših tleh figure, ki jih je ustvaril Goethe: n. pr. Stritarjevega Zorina.

Literatura

Nemški pesniki v jugoslov. zemljah: Magl-Zeidler, Deutsch-ost. Literaturgeschichte (na raznih mestih). —

Suppantšitsch: Fr. Ilešič, v Zborniku Mat. Slov. 1912, 81—125; J. Glaser, ČZN 1929, 190 s. — Stj. Tropsch, Prigodna naša literatura na njemačkom jeziku. Šiščev Zbornik 1929, 243—50

Vuk: M. Trivunac, Gete. Beograd 1931, 3 pogl. — Stj. Tropsch, Jakob Grimm als tibersetzer serbokroatiseher Lieder. Euphorion XVI, Ergänzungsheft, 1923. Str. 106—20. — Ph. Loewe, Goethe und der Sarajlija. Fremdenblatt 1903, 82: prevedeno v Brankovem Kolu 1908, 14.

Kopitar: Briefwechsel zwischen Dobrowski und Kopitar, str. 166. — Iv. Prijatelj, Duševni profili. Lj. Zv. 1921, 270.

Čop: Kidrič, Slov. biogr. leksikon <s. v.) — Zbornik Mat. Slov. 1904; pismo 13. XI. 1816.

M. Terley: Pismo Čopu 23. jan. 1824. Studijska knjiž. v Ljubljani, M. S. 489.

J. N. Primic: Delni prevod Wertherja. Glaser III. 85.

Prešeren: R. L. Tominac, Prešeren und die deutsche Literatur. München 1929. Referat: Lj. Zvon 1929 (M. Boršnikova). — A. žigon, France Prešeren I, str. CLXI ss., osobito CLXXXV, oziroma Pripombe št. 48.

Koseski: Fr. Levstik, Spisi V, 162.

Vplivi na Hrvaško: VI. Gudel, Njemački utjecaji u hrv. nrepor. lirici. Vijenac 1903.

A. Mihanović: Br. Drechsler, Hrv. Kolo VI, 1910, str. 21, 23. — St. Vraz: Br. Drechsler, Stanko Vraz. Študija, Zagreb 1909, 30, 50. — P. Preradović: Isti, Djela P. Preradovića II, str. IX. — Šporer: Fr. Ilešič, Rad 218—9, str. 186, 195.

Goethe

Izvirnost

V jedru smo vsi kolektivna, združna bitja, pa naj se postavljamo, kakor hočemo. Ksiti kako malo imamo in smo, kar bi v najčistejšem pomenu imenovali svojo last! moramo pričeti in se učiti, tako pri onih, ki so bili pred nami, kakor pri tistih, ki so z nami. Celo največji bistro ne bi prišel daleč, ako bi hotel za vse zahvaliti samo svojo lastno notranjost. Tega pamnogi vrli ljudje ne razumejo in slepomišijo v svojimi sanjami o 'zvirnosti pol življenja po temi. Poznal sem umetnike, ki so se bohah, da niso hodili za nobenim mojstrom, amnak da so zajeli vse iz svojega duha. Neumneži! Kakor da bi bilo to povsod mogoče! In kakor da se jim svet ne bi vsiljeval nri slednjem koraku ter iz njih navzlic njihovi 'luposti vendar nekaJ naredil! Celo to trdim: Ko bi tak umetnik samo korakal ob stenah te sobe in le v naglici ošinil s pogledom ročne risbe posameznih velikih mojstrov, ki sem jih porazobesil po zidu, bi moral iti odtod drugačen in višji, če bi sploh imel količkaj daru.

In kaj pa je vobče dobrega v nas, ako ne moč in nagnjenje, da pritegujemo nase sredstva iz vnanjega sveta ter jih izkoriščamo za svoje višje namene? Sam o sebi smem pač govoriti in skromno povedati, kako čutim. Res je, v svojem dolgem življenju sem marsikaj storil in dognal, s čimer bi se vsekakor lahko ponašal. Toda kaj sem imel, če hočemo biti pošteni, kar je bilo prav za prav moje, drugega ko zmožnost in veselje do gledanja in poslušanja, razločanja in izbiranja, videno in slišano pa poživiti z nekolikšnim duhom in ponoviti s kolikor tolikšno spretnostjo. Za moja dela nikakor ne gre hvala zgolj moji lastni modrosti, marveč tisočerim stvarim in stvarom izven mene, ki so mi za to nudili gradivo. Prihajali so bedaki

in modrijani, bistro glave in zabite, detinstvo in mladina kakor zrelo doba: vsi so mi pravili, kako jim je pri duši, kaj mislijo, kako žive in delujejo in kakihkušenj so si nabrali. In meni ni bilo treba početi drugega ko zagrabiti in požeti, kar so bili drugi zame sejali.

Prav za prav je tudi vse abota, ima li kdo kaj iz sebe ali pa od drugih; dejstvuje li kdo po sebi ali pa dejstvuje po drugih: glavna reč je to, da kaže veliko hotenje in da premore ročnost in vztrajnost pri izvršitvi. Vse drugo je malenkotno. N. K.

Goethe

Lepa noč

Kočo to sedaj ostavim,
kjer je moje ljube stan,
pritajeno se odpravim
skozi gozd, še pust, teman ...,
Luna gre skozi grm in hrastje,
vetre javlja njeno pot,
breze sipajo na čast ji
sladkega kadila tod.

Letna noč in v tej minuti
oj kako prijeten hlad!
Tukaj se na tihem čuti,
kaj je duši blagodat:
komaj blaženost umejem!
Tebi, bog, rad vendarle
tisoč teh noči odštejem,
če mi eno da dekle. (nk)

Goethe in srbske narodne pesmi

Odnos Goetheja do Jugoslovenov je obdelan do zadnje podrobnosti. Prof. Miloš Trivunac in sloveči nemški publicist Hermann Wendel sta dosedanje izsledke (omejeni je zlasti raziskavanja dr. Milana Curčina), strnila v pregledna spisa, ki sta izšla za sedanjí jubilej v Beogradu. Ni pa še temeljito obdelan odnos Jugoslovenov do Goetheja. Zlasti slovenska književnost bi mogla marljivemu raziskovalcu dati precej hvaležnega gradiva; postavimo samo en problem: Goethe in Stritar. Zdi se, da so kulturni stiki z nemštvom za nas še preveč občutljivo mesto, ki se ga neradi dotikamo, vendar bo prej ali slej treba obdelati tudi to področje in napraviti bilanco. Goethejev jubilej naj bi dal našim mladim znanstvenikom prvo pobudo k takemu raziskavanju.

O odnosu Goetheja do Slovencev ni mogoče govoriti, ker nam noben znak ne razodeva, da bi Goethe vedel za našo eksistenco ali postal na njo pozoren; slovensko ime se ne omenja nikjer v njegovih spisih. V občnih zemljepisnih pojmih takratnega časa smo bili zakopani v kronovinske nazive; za Goethejevega življenja smo šele sami prihajali k popolni zavesti svoje narodne in jezikovne skupnosti. Nekoliko bolj znani so bili Hrvatje. Največ pozornosti pa so uživali v Goethejevih očeh Srbi. Če govorimo o odnosu Goetheja do Jugoslovenov, se tiče to skoraj izključno Srbov.

Prvo »srečanje« Goetheja s Srbi se je zgodilo že za pesnikovih mladih let. Posredovalec je bila knjiga italijanskega opata in prirodnoslovca Alberta Fortisa »Potovanje po Dalmaciji«. Iz tega potopisa, ki je 1776 izšel tudi v nemškem prevodu, se je Goethe seznanil s srbskim narodnim pesništvom. V njem je namreč izšel prevod »Hasanaginice«, po katerem je Herder posnel to krasno pesem za svoje »Stimmen der Volker«. Goethe je dal tej pesmi, ki mu ni bila dostopna v izvirniku, z njega dostojno pesniško intuicijo obliko, ki jo približuje izvirniku. »Klaggesang von der edien Frau des Asan Aga« je Goethejev prvi stik z jugoslovenskim kulturnim svetom — stik, ki nam pove samo to, da je mladi Goethe občutil v narodni pesmi o Hasanaginici neko svojstvo-

GOETHE, star 20 let

no lepoto in zato potrebo, da jo prelije v nemški jezik.

Dalje se Goethe ni zanimal za Morlake, t. j. Srbohrvate, o katerih v nepoznavanju pravega narodnostnega in jezikovnega položaja v jugoslovenski Dalmaciji piše Fortis in ki so obstajali tudi za Herderja. Zemljepis Balkana je bil tiste čase celo izobražencem španska vas; samo kdaj pa kdaj so prihajale kakšne vesti ali potopisi, še polni pristno orientalskih prigod, ki mladega Nemca v dobi, ko so iz Francije dotekali močni kulturni tokovi, niso mogli zanimati drugače kot avanturistično štivo.

Zdi se, da je Goethejev prevod vendar le prebil led in mlado romantično gibanje, ki se je ogrevalo za vse, kar je samorodnega, narodopisnega in starinskega, je počasi postalo pozorno na srbsko narodno pesništvo. Lepa zasluga za to gre Slovencu Jerneju Kopitarju, ki ni samo podpiral Srba Vuka Karadžida pri njegovem delu za novo srbsko književnost, marveč je tudi posredoval med

Srbi in Nemci. Kopitarju gre hvala, da se je sloveči Nemec Jakob Grimm navdušil za srbske narodne pesmi in se jel učiti srbohrvaščine, tako da je naposled prevajal iz izvirnika in spisal srbsko-hrvaško slovnico. Jakob Grimm je v veliki meri pripomogel, da je srbsko ime postalo v nemškem književnem svetu znano. Grimm je ob neki priliki dejal: »Naše nemške narodne pesmi se morajo kar skriti pred temi« (srbskimi).

Med tem je Goethe ponovno stopil v stik s srbskim pesništvom. Kopitar je opozoril na Goetheja — tedaj že slavno ime — svojega prijatelja Vuka in mu svetoval, da prevajalcu »Hasanaginice« pošlje prvi zvezek svoje zbirke narodnih pesmi. Kopitar sam je dobesedno prevel te pesmi v nemščino in napisal

na knjigo posvetilo. Knjigo s prevodom je Vuk odposlal Goetheju v Weimar. Ig23 se je Vuk Karadžić sam napotil v Weimar in je bil v oktobru tega leta sprejet pri Goetheju in pri weimarski veliki vojvodinji, sestri ruskega carja Aleksandra L. Ob tej priliki je izročil Goetheju Grimmov prevod narodne pesmi »Deoba Jakšica«, ki ga je Goethe objavil v časopisu »Kunst und Altertum«. V tem listu je Goethe hotel objaviti tudi svoje poročilo o srbski književnosti, ki ga je bil spisal po podatkih Grimma in Vuka, vendar je članek ostal v rokopisu. 1872 je v omenjenem časopisu priobčil razpravo »Serbische Gedichte« in 1828 »Das Neueste serbischer Literatur«, ki ga kažeta kot dobrega informatorja o takratnih srbskih knjiž-

Goethe v svoji delovni sobi s tajnikom Johnom. (Po Schmellerjevi oljnati sliki iz l. 1831)

nih novostih. Srbom je ta pozornost velikega weimarskega pesnika, moža, ki ga je tolikanj cenil Napoleon in ki je bil okrog 1828 evropsko slaven, zelo laskala, kar radi razumemo. Wendel dobro opozarja, da so Goethejeve simpatije mnogo pripomogle k temu, da se je razširil med Srbi Vukov sloves in ž njim Vukova književna in jezikovno-pravopisna stremljenja.

Politično se Goethe ni angažiral za Srbe; v tem pogledu so imeli Grki daleko večjo srečo z angleškim pesnikom Byrriom, ki je umrl v boju za svobodo nove Grčije. Goethe je imel premalo romantičnega duha, da bi se bil ogreval za take reči, in vrhu tega osvobojenje Srbov in njih boji pod Turčijo niso bili dovolj popularni v Evropi. Nikogar ni bilo, ki bi umel iz tega napraviti poezijo, kakor so jo iz grških osvobodilnih borb kovali Byron in oboževalci stare Helade. Zdi se, da je Goethe čital Rankejevo razpravo »Die serbische Revolution«, ki mu jo je poslal sam avtor. Preden se je končala »srbska doba« v Goethejevem, na nešteto vprašanj in zadev razdrobljenem duhovnem zanimanju, je prišel v ožji stik s srbskim narodnim pesništvo tudi preko mlade, lepe pesnice Tereze Albertine Luise von Jacob, bolj znane pod psevdonimom Talvj, ki je izdala dva zvezka srbskih narodnih pesni z naslovom: »Volkslieder der Serben.« 2 njo je bil Goethe v stikih 1824, torej kmalu po Vukovem obisku, in prav v tem času se je pesnik »Fausta« najživahneje zanimal za srbsko pesništvo; Wendel po pravici sklepa, da je starega Goetheja prijetno ščegetalo za nos kadilo, ki ga je pred njim zažigalo to lepo žensko bitje, ki je bilo baš preko skupnega zanimanja za srbske narodne pesmi prišlo v stike s slavnim starcem.

Dne 18. januarja 1825 je Goethe govoril z Eckermannom o ženskah, ki se bavijo s književnostjo; razgovor se je prav za orav tikal Jacobijeve. Goethe je dejal, da se »moramo veseliti, ker nas z moško gesto uvaja v srbski svet. Pesmi so izvrstne. Med njimi so nekatere, ki se lahko postavijo ob stran Pesmi pesmi in to nekaj pomeni.« Na to je Goethe pokazal družbi, ki se je zbrala pri njem, svoj članek o teh pesmih v najnovejšem zvezku »Kunst und Altertum«. Eckermann je počasi prečita! motive in dejal, da se mu zde tako slikoviti, dr. vidi pri vsaki besedi pred očmi celo pesem. Nato navaja dvanajst

motivov, ki so se mu videli najboljši. Na tej osnovi se je razvila cela diskusija o pesništvu, kakršne so bile ob weimarskih večerih pri Goetheju skoraj vsakdanji pojav.

Nadaljnjo omembo najdeš pri Eckermannu dne 25. januarja 1827. Tega dne mu je Goethe pokazal novo srbsko pesem v prevodu Goethejevega dobrega znanca Gerharda. Eckermann pravi: »Čital sem jo z velikim užitkom, zakaj pesem je bila zelo lepa in prevod tako preprost in jasen, da ni prav nič motilo nazornosti predmeta. Pesem je imela naslov »Ključ ječe«. Tu ne omenjam poteka dejanja, toda konec se mi je videl nekam okrnjen in nekoliko nezadovoljiv.«

»Prav to je lepo,« je odvrnil Goethe, »zakaj tako ostavlja človeku Žalec v srcu in čitateljeva fantazija dobiva pobudo, da se sama domisli vseh možnosti, ki lahko zdaj sledijo. Konec daje snov za celo tragedijo, vendar je takšen, kakršnih je bilo že mnogo. Toda to, kar pesem opisuje, je samo po sebi novo in lepo, zato je pesnik prav storil, ko je razvil prav to, ostalo pa prepustil čitatelju. To pesem bi rad priobčil v »Kunst und Altertum«, če ne bi bila predolgaa...«

3. oktobra 1828 je Goethe v razgovoru z Eckermannom uporabil o srbskih narodnih pesmih oznako, ki nas prese- neča; uvrstil je srbsko narodno pesništvo med barbarško poezijo. V tem se je pokazala njegova prava narava, namreč narava klasika-prosvetljenca. Goethe je namreč spoznal tudi take srbske narodne pesmi, ki niso šle v njegov svetovnonazorski koncept. Taka je n. pr. pesem o kraljeviču Marku, ki je ubil svojo ljubico — Arabko, ali pesem o zidanju Skadra, v kateri se opeva žrtev, ki jo morajo graditelji položiti usodi: zazidajo v zid živo bitje lastne krvi. Goethe ni opazil v zadnji pesmi njene globoko dramske vsebine in filozofske ideje o nujnosti žrtve za veliko delo, misel, ki je ena izmed obćih indoevropskih spoznanj in ki živi tud: v krščanstvu. Za klasika — prosvetljenca Goetheja so bili taki motivi preveč »barbarski«, da bi se prilegali njegovemu sistemu lepo olikanih in izlikanih spoznav in idej.

V zadnjih letih Goethejevega življenja ni bilo opaziti nikakih nadaljnjih stikov z jugoslovenskim, za pravo srbskim svetom; dve leti pred Goethejevo smrtjo so smeli v Beogradu prvič po več

stoletjih zazvoniti zvonovi krščanske cerkve. Srbijo, malo, vazalsko, a vedno bolj se osvobajajočo jugoslovensko državo je ob Goethejevi smrti vladal Miloš Obrenović, inteligenten mož, a nevesč peresu.

Ob neki priliki je priromal v Weimar Goethejev častilec, srbski pesnik Šima Milutinović, čigar »Srbijanko« je dobil tudi Goethe pred oči. Ko so došlecu iz srbskih pokrajin, kjer je mladina gorela za Schillerja in Goetheja, pokazali

sohi Goetheja in Schillerja, se je sklonil in ganjen poljubil Goetheja na visoko čelo, klanjajoč se njegovi modrosti, Schillerja pa na usta, občudujoč njegovo zgovornost in še vedno toplo besedo.

Tak je bil poklon Srba, nezvestnega zastopnika vseh južnih Slovanov, geniju Goetheja, ki je proslavil Srbe v dobi, ko jih je svet poznal samo kot upornike zoper turško silo ob Donavi in Savi, Drini in Moravi.

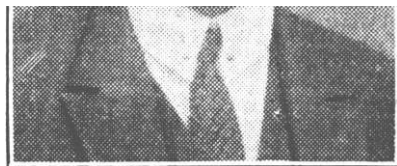
Henrik Baerent,

lektor za nemški jezik na univerzi kralja Aleksandra L v Ljubljani

Goethe in Rusi

Kakor izvemo iz časopisov, bo tudi sovjetska Rusija proslavljala Goetheja o priliki 100letnice njegove smrti kljub temu, da je vse njegovo ustvarjanje brez dvoma v nasprotju s sovjetsko ideologijo. Gotovo se je marsikdo vprašal, kakšen je bil sploh Goethejev vpliv na Ruse in rusko literaturo. Pri pregledu repertoarja ruskih gledališč Goetheja pred revolucijo le redko zasledimo, medtem ko so n. pr. Schillerja igrali precej pogosto, zlasti »Razbojnik«, »Kovarstvo in ljubezen« in »Devico Orleansko«.

Ce človek vzame v roke kakšno rusko pisano »zgodovino ruske literature«, recimo zlasti učbenik za ruske srednje šole, se lahko prepriča, da je Goethe za Ruse sicer spoštovanja vredna veličina, kakor n. pr. tudi Homer, ki pa je ostala brez globljega vpliva na rusko literaturo. Na to bi se moglo reči, da tudi večina povprečnih Nemcev v globini duše ni nič drugačnega mnenja o Goetheju in njegovem razmerju do današnje nemške literature. To bi morda bilo pravilno za občinstvo, čigar literarni interesi so le površne narave, ne pa za strokovno literarno zgodovino. Toda literarne zgodovine v zapadno evropskem smislu te besede pri Rusih ni. Dela, ki so se pojavila v Rusiji pod tem naslovom, bi po zapadno evropski terminologiji bila: kulturna zgodovina, sociologija, publicistika. Vzrok temu so bile posebne razmere, pod katerimi se je morala razviti ruska literatura. Ker je bilo vsako drugo svobodno udejstvova-

HENRIK EAERENT

(zlasti v drugi polovici XIX. stoletja) sta zato sodili o vrednosti knjige v glavnem po tem, kakšno stališče je zavzel avtor nasproti aktualnim vprašanjem časa. Kritiku je služil roman, ki ga je kritiziral, za povod, da razvije svoje ideje. Ta doba je zahtevala od pesnika, da razkrinka napake in hibe birokracije, da ima srce za narod itd. Pesnik, ki je hotel služiti čisti umetnosti, je bil liberalni inteligenci sumljiv kot »oportunist«, če ne »reakcionar« in je bil s tem že obsojen. K temu je potrebna še ena opomba: izraz »zastopniki čiste umetnosti«, ki je vzet iz ruske literarne zgodovine, prav za prav ni točen. Pesniki, ki

in političnih idej. V to skupino štejejo n. pr. Tjutčeva, Al. Tolstega, Fetha, da navedem samo nekatere. Vendar so si tudi oni s časom priborili veljavnost in prav oni so bili veliki spoštovalci Goetheja in tudi prevajalci njegovih del.

Preden poskusim pokazati vpliv Goetheja na poedine pesnike, moram omeniti, da so obstojali tudi osebni stiki med Goethejem in severnimi Slovani. K temu je pripomoglo sorodstvo med weimarskim in ruskim dvorom. Med manjšimi Goethejevimi deli nahajamo tudi maskeradno igro z naslovom »Maskenzug 1818. Bey Allerhöchster Anwesenheit der Kaiserin Mutter Maria Feodorowna in Weimar.« Osebnost se je spoznal z njim Žukovskij in kot otrok ga je videl Al. Tolstoj, ko je bil s svojim stricem v Weimaru.

Prve sledove literarnega vpliva opazamo že 1788, ko je bil »Werther« prvič preveden v ruščino. Kajti že v začetku devetdesetih let (XVIII. stol.) se je pojavila v ruski literaturi prava povodenj sentimentalnih pripovedk, iz katerih bom navedel samo prvo in najboljše: Karamzinovo »Ubogo Lizo« (Bednaja Liza). Zaradi tega lahko govorimo vsaj o posrednem Goethejevem vplivu na literaturo tega časa.

Pri nadaljnjem pregledu moremo ugotoviti, da so skoraj vse veličine ruske literature poznale in visoko spoštovale Goetheja. Imamo tudi celo vrsto dobrih pišepevov, ki deloma nudijo vtis originalnega dela. Tako je n. pr. prevel Žukovskij Goethejevo balado »Erlkonig«, ki je bila pod naslovom »Lesnoj car« v vseh ruskih šolskih čitankah; Tjutčev balado »der Sânger« in »Wer nie sein Brot mit Tränen aß«; Al. Tolstoj »die Braut von Korinth«; Feth oba dela »Fausta« itd.

Vplive bi tudi lahko videli n. pr. pri Puškinu v epu »Poltava«, kjer prizor z zblaznelo Marijo spominja na prizor v ječi v »Faustu«. Poleg tega je Puškin napisal pod naslovom »Scena iz Fausta« razgovor med Faustom in Mefistom. Ohranjeno je pismo, v katerem se Goethe zahvaljuje za to počastitev. Turgenjev je napisal novelo »Faust«; poleg tega je ohranjen v njegovem prevodu prizor v ječi. Znano je, da je Turgenjev v ozkem prijateljskem krogu prevajal »Fausta« kar »z lista«. Razen tega se tudi v svojih kritičnih člankih bavi s »Faustom«. Kar se tiče že omenjenega Tjutčeva, je soroden z Goethejem še v

tem, da je tudi on smatral svoje ustvarjanje kakor Goethe za »Gelegenheitsdichtung« t. j. za izraz svojega razpoloženja, ki sili pesniku pero v roko. Poleg tega ga veže z Goethejem stremenje k panteizmu. Vso svojo ljubezen in spoštovanje je Tjutčev izlil v »Pesmi na smrt Goethejevo«. Neke vplive Goethejevega »Fausta« vidimo tudi v »Don Juanu« Al. Tolstega. Razen omenjenih prevodov iz peresa pravih pesnikov, ki često ostavljajo vtisk izvirnega dela, so prevajali še Weinberg, Gerbelj, Minajev in drugi.

Torej kljub temu, da je bila večkrat v ruski zgodovini vsa pozornost publike usmerjena na popolnoma druge smotre in ideje, ni Goethe v ruski literaturi samo znan, temveč je često vplival nanjo, čeprav se ta vpliv ne opaža na prvi pogled. Iz tega občutka si moramo razlagati dejstvo, da niti sovjetska Moskva ni hotela izostati pri proslavi vseevropskega genija.

Goethe v sodobni Rusiji

Tudi Rusija se je pripravila, da proslavi stoletnico Goethejeve smrti. Tako bo Knjižni muzej Ljeningove knjižnice v Moskvi priredil razstavo, ki naj poda kolikor mogoče izčrpen pregled vseh ruskih Goethejevih izdaj s pripadajočo literaturo, a ki hoče pokazati tudi Goethejeve avtograme in slike ter ruska dela, ki jih je inspiriral nemški pesnik. Komunistična akademija v Moskvi je napovedala slavnostno sejo z raznimi predavanji. Založba »Academia« izda knjigo Goethejeve lirike in oba dela »Fausta« v Brjusovem prevodu. Moskovski listi izdajo posebne številke. Nova literarno historična revija »Literaturnoe Nasledstvo« je taksno številko izdala že prejšnji mesec. Med drugim obravnava v njej Sergej Durilin Goethejev vpliv na Ruse. Revija »Žvena«, ki jo urejuje Bonč - Bruevič, Lunačarskij in Kamenev je v drugem zvezku objavila celo vrsto člankov o Goetheju, med drugim še neobjavljeno razpravo čerliševskega o pesniku ip študijo o »Goetheju in Puškinu«. »Novi Mir« je napovedal celo vrsto novih ruskih prevodov pesnikovih del.

Dr. Hermanu Wendel, Frankfurt ob Mena

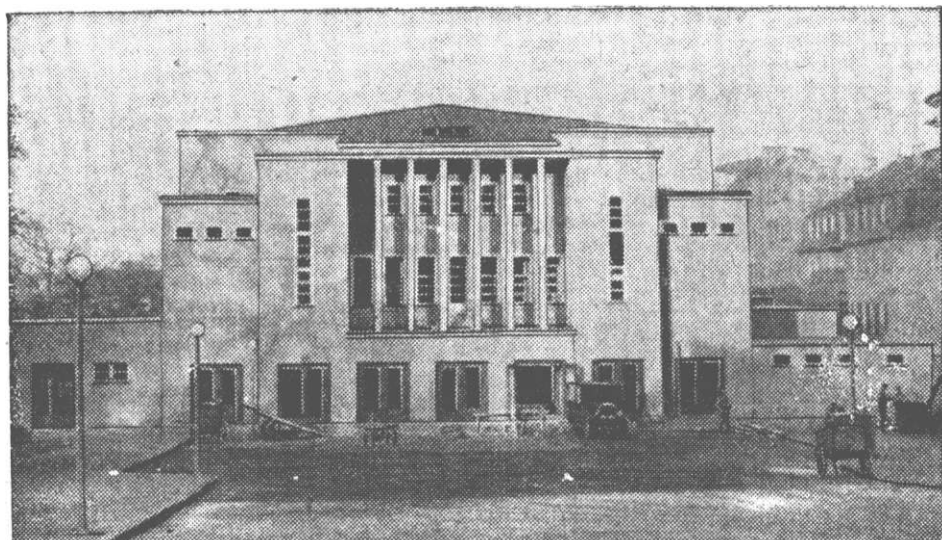
Goethe in nacionalizem

odobnike je leta 1813. razsrdilo Goethejevo »nepatriotsko«
zadržanje, ker ni v boju proti Napoleonu pesniško pomagal, ampak je celo svojega sina, ki se je pri-
glasil kot prostovoljec, reklamiral kot »nenadomestljivega«. Nič manj mu ni-
so zamerili, da je imel po 1815 malo smisla za pokret svobode in enotnosti Nemčije. Arnold Ruge pripoveduje v svojih spominih, kako mu je dijaštvo v Jeni, vneto za črno-rdeče-rumene ideale buršovstva, na javnem trgu zaklicalo pereat. Nasprotno pa se danes hakenkreuzlerji zgražajo nad »edinstvenim škandalom«, da bodo imeli na weimarskih svečanostih »ob obletnici smrti tega nemškega heroja«
glavno besedo »pacifisti«, namreč Thomas Mann, Gerhard Hauptmann, Walter von Molo in »celo neki 2id iz Pariza«. Zdi se, da smatrajo pesnika, ki se mu je vojna kot »predsmrt«
studila in ki je priznal, da ni bojevite narave in da nima prav nobenega smisla za bojevitost, za nasprotje pacifista, za vojnega ščuvalca, glasnika osvete in sovražnika Francozov. Najbrž jih je opogumil vzgled Bielschowskega, kateremu se je v njegovi zelo razširjeni biografiji »stvaritelja

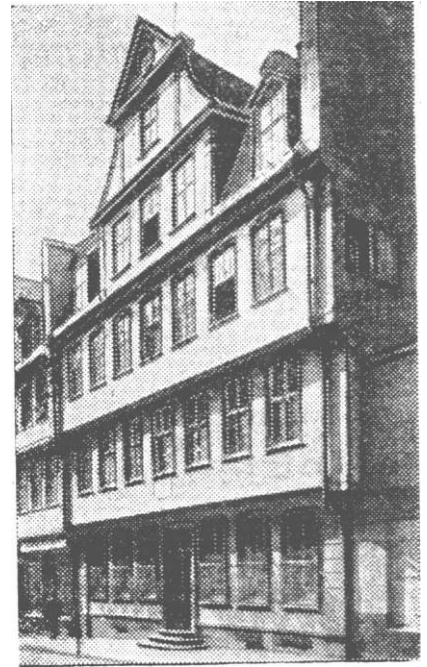

Dr. HERMANN WENDEL.

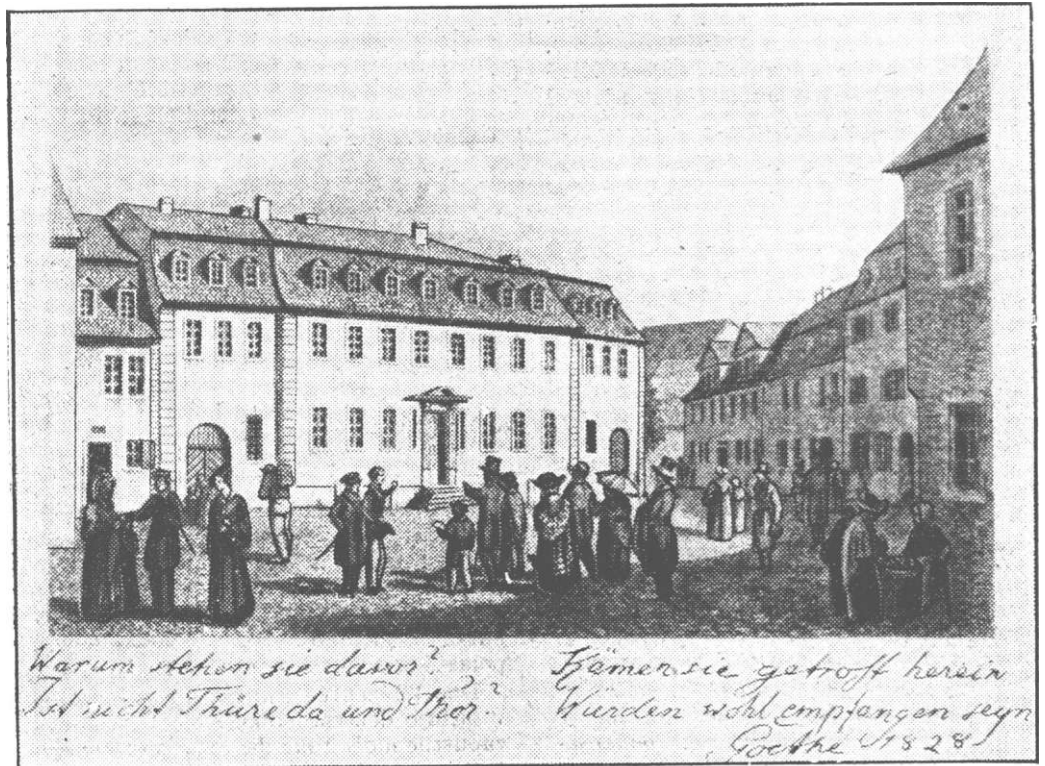
Fausta«
posrečilo upravičiti nesrečno aneksijo Alzacije po Bismarcku z »ljubeznijo, ki jo je bil zanetil Goethe do lepe dežele med zelenim Renom in modrimi Vogezi«.

Da se celo duševno visoko nad množico stoječi mož izoblikuje pod vplivom razmer, med katerimi rase in diha, to je Goethe sam nekoč izrazil takole: »Vsi moramo sprejemati in se učiti tako od 'onih, ki so bili pred nami, kakor od 'onih, ki so za nami. Celo največji genij ne bi prišel daleč, če bi hotel biti za vse hvaležen samo svoji lastni 'notranjosti.« Naj je bila pesnikova notranjost svetla in razžarjena, vnanjost njegovega sveta, nemške razmere v drugi polovici, osemnajstega stoletja so bile kar največ temačne in neprijazne. Sveta rimska država nemškega naroda je bila le medel pojem in se je razkosala v poldrugi tisoč suverenih držav, srednjih, majhnih in majčkenih deželnih parcel, skozi katere ni nikoli potegnil oživljajoči dih svetovne zgodovine. Namestu samozavestnega, močnega, kljubovalnega, bodočnosti žejnega in zaupajočega meščanstva si je potegnilo pokolenje bojazljivih podanikov nočno čepico globoko čez ušesa. Namestu hrumečega, razgibanega javnega življenja je šumljalo bedno zasebno življenje. V kakšni okolici je domoval največji nemški

Goethejeva hiša v Frankfurtu ob Menu

GOETHEJEVA HIŠA V WEIMARU — am Frauenplan. Risal Oton Wagner, vrezal Ludvik Schutze (.1827)

genij večino svojega življenja? Vojvodina, koje deželni oče Karel Avgust ga je naredil za svojega prijatelja, tajnega svetnika in ministra, je obsegala 1900 kvadratnih metrov s celimi 90.000 prebivalci in glavno mesto Weimar, ki ga je komaj kdaj zapustil, napol vas, je štelo točno 6000 prebivalcev! »Obsodba,« je priznal mladi Goethe, »da razjedamo deželi mozeg, ne dovoljuje blagoslova udobnosti.« In 1782 je pisal Charlotti pl. Stein; »Vidim, kako iztrga kmet zemlji najpotrebnejše, kar bi zadostovalo za ugodno življenje, če bi se potil samo zase. Če pa so na rožnih vejah listne uši, ki se nasrkajo do sitega, potem pridejo mravlje in jim izsrkajo iz teles filtrirani sok. In tako gre naprej in smo prišli tako daleč, da se zgoraj v enem dnevu več zaužije nego se more spodaj v enem dnevu pridelati.«

Če je prerešetal kompaktno večino nemških filistrov:

Kaj je filister?
Votlo črevo,
s strahom in upom napolnjeno,
Bog se usmili!

drugega za drugim, ni mogel upati na nobeno spremembo. V motorično silo množice ni veroval, kajti množice v političnem smislu v Nemčiji vobče ni bilo. Narodne svobode in gospodstva si ni mogel prav predstavljati. Njegovo mnenje, da je vladanje posel, ki ga je treba prepušiti poklicanim, ga je napotilo med pristaše prosvetljenega despotizma.

Tako je zakrnel Goethejev politični živec v nepolitičnem času:

Grda pesem! Fej, politična pesem!

V razglabljanju človeka kot posameznika, ki je zvezan samo z naravo, ne z narodom, državo, razredom, je izpolnil svojo zgodovinsko nalogo in pokazal svetu s svojim vzgledom, kako visoko se more povzpeti nadarjen človek s svojim jazom v ugodnih razmerah. Njegov pomirjujoči nauk: »Vsak mora začeti pri sebi in najprvo osrečiti sebe, na kar pride slednjič sreča celote,« je veljal le nepolitičnemu nemškemu malomeščanu v predrevolucionarni dobi. Ko je francoska revolucija omajala temelje Evrope, je bil svetovni lik štiridesetletnika

GOETHEJEVA VRTNA HIŠA V WEIMARSKEM PARKU. Risal Oton Wagner, yrezal Ludvik Schtttze (1828)

že tako izoblikovan, da ni mogel prenesti obogatitve z novimi, presvetlimi barvami. Pokret mu tudi zato ni prijal, ker se ni skladal z organskim nazorom velikega opazovalca narave. Počasen napredek, od stopnje do stopnje — kakor v naravi — bi moral biti tudi v življenju narodov. Vse prenačljeno in nasilno je zadelo v njegovem previdnem, razmišljajočem bitju na odpor in upor. Čeprav je pozneje poudaril, »da nobene velike revolucije ni krivo ljudstvo, ampak vlada,« in čeprav je imenoval državni prevrat v Franciji »posledico velike potrebe«, vendar ni nikoli premagal svojega prvotnega vtiska po 1789.

Dasi je veroval v razvoj vsega živega, tudi narodov in držav ter je nejevoljno zavračal domnevo, češ da je »prijatelj obstoječega«, »da zanikuje gibanje« ali da je »prijatelj gospodovalne samovolje«, vendar mu je »sveta alianca«, ki je kot zveza treh reakcionarnih sil Avstrije, Prusije in Rusije zatrla vsak napredek v kali, izvabila čudno pohvalo: »Nikoli ni bilo iznajdenega kaj večjega in za človeštvo dobrotljivejšega.«

Toda vase zaprtemu (da je mogel razviti njegov jaz cvet i. i. sad: »Imel sem s samim seboj dovolj posla, za druge mi ni bilo mar!«) ni manjkalo smisla za sramotne razmere, da je Nemčija zaradi zasebnih interesov propadala. »Mi smo,« je vzdihnil, »sami partikularisti, na soglasje ni misliti. Vsak ima mnenje svoje province, svojega mesta, celo svojega individua.« Tožil je: »Vsi živimo v bistvu samo izolirano bedno življenje.« Trpel je, da ni sin velikega, močnega, spoštovanega naroda. Vsak pogled na močno narodno življenje Francozov in Angležev je občutil kot zavist in njegov trud, »da na vse načine krepko poveže zveze nemške kulture in literature, po katerima edino smo do sedaj priznani kot narod,« je bil le slabo nadomestilo. Toda Goethe je veroval v bodočnost nemškega naroda. Duh, ki je predvidel Panamski prekop in Sueški kanal, je bistroumno spoznal, »da bodo naše dobre ceste in bodoče železnice doprinesle k enotnosti Nemčije«. S svojimi zahtevami ne stoji za nobenim nacionalnim prerokom: »da naj imata nemški taler in groš po vsej državi enako vrednost« in »da more iti moj potni kovčeg neodprt skozi vseh šest in trideset držav. Med nemškimi državami naj se ne govori več o tuzemstvu in inozemstvu. Nemčija naj bo enotna v meri in teži, v trgovini in življenju in v sto drugih

stvareh, ki jih ne morem in nočem imenovati.«

Goethejev nacionalizem, pobraten z idealom humanitete, je bil vedno čist in silno daleč od vsakega šovinizma. Vse življenje je bil hvaležen francoski kulturi, ker mu je posredovala neprecenljive vrednote. V vihrivih letih nasproten francoskemu racionalizmu, se je kmalu poglobil v literaturo, umetnost in znanost zapadnih sosedov. Slavil je Voltairea kot »splošen izvor luči«, se učil vse življenje pri Molièreu in vsako leto čital nekaj njegovih komadov. Izjavil je: »Diderot je Diderot in kdor graja njega ali njegove stvari, je filister.« Še kot osemdesetletni starec se je približal z mladostno svežostjo mladim v Franciji, Viktorju Hugoju, Stendhalu, Balzacu, Berangerju, Delavigneu, Lamartineu. In Francija je bila, ki mu je dala s Saint-Simonovim naukom okusiti predčas socialistične dobe. Zaradi te svoje žive zveze s francoskim bitjem ni Goethe 1813 niti v sanjah mislil na vojno in sovražne pesmi proti Francozom. »Nisem sovražil Francozov ... Kako bi mogel jaz, ki sta mi važna samo kultura in barbarstvo, sovražiti narod, ki je med najbolj kultiviranimi na zemlji in kateremu sem dolžan toliko za svojo izobrazbo?« Tudi ni občutil, da ne govorimo o njegovem občudovanju Napoleonovega genija, »tega kompendija sveta«, osvobodilnih vojn kot vojne za svobodo. Tuje gospodstvo je zamenjalo drugo: »Res je, ne vidim več Francozov in ne več Italijanov, zato pa vidim kozake, Baškire, Hrvate, Madžare, Samlandce, rjave in druge huzare.« Da se je Prusija vzdignila nad druge, ga ni veselilo, saj je že 1780 sramotil »zmerom pripravljene kremplje črnega orla«. Jasneje nego vsi sodobniki je predvideval, da se je pričelo rusko gospodstvo nad Nemčijo. »Že dolgo smo navajeni obračati svoj pogled proti zapadu in pričakujemo vso nevarnost od tam, toda zemlja se razteza tudi proti vzhodu.« Kakor ni ostal individualist Goethe v individuju, tako ni ostal nacionalist Goethe v nacionalizmu. Ni svetoval samo v literaturi poznanstva s tujimi narodi: »Nacionalna literatura zdaj ne pomeni mnogo, zdaj prihaja čas svetovne literature,« ampak tudi glede nacionalizma in njegovega nasprotja ni ostal skrit z zadnjo in odločilno besedo: »Vobče pa je nacionalno sovraštvo posebna stvar. Na najnižjih stopnjah kulture je zmerom najmočnejše in najsilnejše. Je pa

stopnja, kjer izgine popolnoma in kjer je človek tako rekoč nad narodi in občuti srečo ali gorje sosednega naroda kot svoje lastno. Ta kulturna stopnja je

bila v skladu z mojo naravo.« Kdo onečlašča sto let po pesnikovi smrti ta vzvišeni mednarodni ideal človečanstva, je vsakemu jasno.

Dr. M a k s R o b i č

Goethe

adar če imenujejo največji geniji, kar jih pozna človeška duhovna zgodovina, tedaj je med njimi vedno tudi Goethe.

Že za svojega življenja je dosegel svetovno slavo in tudi sedaj, ob stoletnici njegove smrti, se ga spominja ves kulturni svet.

Mladost (1749—1769)

Johann Wolfgang Goethe se je rodil 28. avgusta 1749 v Frankfurtu ob Meni, avtonomnem nemškem trgovskem mestu. Bil je prvorojenec svojih staršev, katerim je od ostalih štirih otrok dorasla razen njega samo še hči Kornelija (1750—1777). Po materi, ki ga je rodila, ko ji je bilo 18 let, izvira Goethe iz učenjaške in uradniške, po očetu, ki je bil 21 let starši od svoje žene, pa iz stare rokodelske rodovine. Njegov ded po očetu je bil damski krojač in tako premožen, da je svojemu sinu, pesnikovemu očetu, omogočil nele dovršitev pravoslovja, temveč tudi udobno življenje bogatega zasebnika in ljubitelja lepih umetnosti. Tudi naš pesnik je bil vse svoje življenje prost gmotnih skrbi. Izmed duševnih lastnosti je podedoval od očeta smisel za red, natančnost in resnost, od matere pa veliko dovzetnost, živahno domišljijo in vedro, globoko čuteče srce.

Javno šolo je obiskoval Goethe le zelo malo časa, ker ga je vzgajal oče sam s pomočjo številnih učiteljev, ki so prihajali na dom. Zelo vsestransko ga je pripravljala na vseučilišče in na življenje. Na prvem mestu sta stala (protestantski) verouk ter učenje starih in modernih jezikov. Najmanj pa se je Goethe zanimal za matematiko. Tudi na jahanje in sabljanje je skrbni oče mislil. Iz sv. pisma so vzete prve snovi, ki jih je izredno hitro zoreči Goethe že od svojega desetega leta dalje pesniško oblikoval. Teh orvencev je bilo več debelih zvezkov, vendar pa jih je pesnik pozneje skoraj vse uničil.

Z radostnim srcem je zapustil mladi Goethe jeseni 1765 tedaj precej staro-

kopitni Frankfurt in strogo očetovo hišo ter se napotil v Leipzig (Lipsko), da bi študiral pravo. V Lipskem, ki je bilo tedaj najživahnejše in najnaprednejše nemško mesto, imenovano »mali Pariz«, se je Goethe bolj kakor za pravoslovje zanimal za kulturno in družabno življenje tega elegantnega mesta ter užival zlato akademsko svobodo. Tudi tu je marljivo pesnil, vendar pa je še bil odvisen od tedanje struje (rokokoja).

Bivanje v Lipskem pa je imelo slab konec: bolan na telesu in duši se je vrnil Goethe po treh letih domov v Frankfurt. Razširil si je bil v Lipskem sicer svoje obzorje, vendar pa ni opravičil izpitov, kar je strogega očeta zelo vznemljilo. Poldrugo leto je trajalo Goethejevo tokratno bivanje pod očetovo streho. V tem času okrevanja je zelo mnogo čital. Seznanil se je zlasti z Rousseaujevimi spisi, s tedaj cvetočim pietizmom, z mistiko in alkimijo. Pod mogočnim vtiskom, ki ga je napravilo nanj čitanje mističnih knjig, se je začel oddaljevati od krščanstva in se približevati panteizmu, ki uči, da ni osebnega Boga izven sveta, temveč da je priroda že tudi božanstvo.

Od Strasbourga do Weimara (1770—1775)

Pravoslovje je dovršil Goethe v — tedaj francoskem — Strasbourgu, kamor je odšel pomladi 1770. Tam je našel prvič krog visoko stremecih tovarišev, zlasti pa učitelja in vzgojitelja, kakršnega je nujno potreboval. To je bil Herder (1744—1803), kritični vodja tedanje mlade nemške generacije, znane pod imenom »Sturm und Drang«. Herder je navdušil mladega Goetheja za do tedaj prezirano narodno pesništvo in gotsko stavbarstvo, za Homerja in Shakespearja, sploh za vse prirodno, pristno in izvorno v življenju in umetnosti.

Za svojega bivanja v Strasbourgu je doživel Goethe svojo prvo globoko ljubezen. Vzljubil je Frideriko (1752 do 1813), mladostno hčer vaškega pastorja Briona iz Sesenheima v stras-

Lotte in Werther, prizor iz »MUK MLADEGA WERTHERJA«
(P* sliki W. T. Kaulb&dn 1804—1874)

bourški okolici. Iz te ljubezni mu je vzknila vrsta globoko občutenih lirskih pesmi, pa tudi zavest krivde, ko je zapustil zaupajočo mu deklico. To se kaže tudi v mnogih njegovih poznejših pesnitvah na ta način, da je naložil v njih nezvestemu ljubimcu strogo kazen.

Po opravljenih izpitih se je Goethe vrnil v Frankfurt (1771). Tam je deloval naslednja štiri leta kot odvetnik, vendar pa za ta poklic ni imel nobenega pravega veselja. Mnogo je tudi potoval, največ časa pa je posvetil slovstvenemu delovanju. V teh letih je razvil največjo pesniško plodovitost: načrti so se mu vrstili drug za drugim s toliko naglico, da jih ni mogel vseh sproti izvršiti.

1773 je izšla zgodovinska drama *Götz von Berlichingen*, katere snov je vzel Goethe iz burnega XVI. stoletja. Za svojo pravico boreči se Götz je postal ideal vse tedanje nemške mladine, želeče si mesto tedanjega v tesne meje vezanega životarjenja svobode in dejanj; Goetheja pa so mladi takoj pri-

znali za svojega vodjo.

že naslednje leto si je Goethe svojo pesniško slavo utrdil in jo razširil po vsej Evropi z romanom *Die Leiden des jungen Werthers* (Muke mladega Wertherja), za katerega je črpal snov iz lastnega življenja in iz življenja svojih znancev. V tem romanu je Goethe genialno izrazil vso ono prenapeto čustvenost, ki je prevečala tedanji rod kot reakcija na dolgotrajno preveč enostransko gojitev razuma v prejšnji dobi. Werther je predstavnik zgolj čustvenega človeka in njegove življenjske tragike. Njegovega poznega naslednika imamo tudi v našem slovstvu, in sicer v Stritarjevem »Zorinu«. »Werther« je imel po vsej kulturni Evropi velikanski uspeh. Sprožil je plaz čustvenosti, ki se je že dolgo nabiral, in sprostil pravo duševno epidemijo, imenovano »wertherianizem«; Goetheja pa je ta spis izlečil čustvene prenapetosti, da je bil kakor preroben in pripravljen za nova dela.

Prvih enajst weimarskih let (1775—1786)

Izmed mnogih osebnosti, s katerimi je mlada slava dovedla Goetheja v stike, je bil za vse njegovo nadaljnje življenje odločilne važnosti veliki vojvoda Karel Avgust (1757—1828), vladar male nemške zvezne države saško-weimarske. Goethe je temu knezu tako ugaljal, da ga je poklical v svojo prestolnico Weimar (1775). Tam je bival najprej kot gost in prijatelj mladega vladarja, kmalu pa je stopil v njegovo službo, v kateri je postal že 1779 tajni svetnik in minister, v veliko nevoljo starega dvornega plemstva.

Svojo službo je vršil Goethe z največjo vestnostjo, zato ta leta pesniško niso bila posebno plodovita; tem večjega pomena pa so bila za njegov razvoj: sedaj se je Goethe umiril, zresnil in učistil, za kar gre velika zasluga tudi gospe šarloti pl. Stein, ki je bila sedem let starša od njega in je imela nanj najblagodejnejši vpliv. Izpremembo vidimo

tudi T Goethejevih pesnitvah! odslej obsoja vsako neumerjenost in samovoljo kot nekaj nenavnega.

Goethe v Italiji (1786—1788)

V prvih enajstih weimarskih letih je Goethe staval življenje nad slovstvo, dejanje nad njegovo pesniško prikazovanje, naposled pa je pesnik v njem začel zahtevati svoje pravice in mnogi uradni posli so mu postajali vedno težje breme. Tako se je končno odločil, da za nekaj časa popolnoma izpreže, in v začetku septembra 1786 je iz Karlovih varov, kjer se je tedaj — kakor pozneje še mnogokrat — mudil, odpotoval za dve leti v Italijo. Najdalj časa je prebil v Rimu. Pod južnim soncem, v svobodi in miru se je njegova pesniška sila obnovila in dosegla popolno zrelost. Ideal mu je bila zanaprej starogrška umetnost in poezija s svojo »plemenito preprostostjo in tiho veličino.«

V Italiji je Goethe dovršil različne svoje pesnitve, katerih zasnutki segajo

Zvesti Ekart, po znani
baladi
(P. LUI W. T. Kaulbacha
1804—1874)

GRETI PRED
CERKVIJO. Levo Faust
in Mefisto
sliki W. T. Kaulbacha
1804—1874

deloma celo nazaj v njegova frankfurtska leta, kot n. pr. zgodovinska tragedija *Egmont*, druge pa so tam vsaj odločno napredovale.

Najvernejše izraža njegov novi življenjski in pesniški ideal drama v verzih *Ifigenija*, ki jo je dovršil v Italiji. Ta drama je vrhunec nemškega klasicizma, temeljna knjiga vsega nemškega novohumanizma in njegove ideje čiste človečnosti v znamenju resnice. Glavna ideja te Goethejeve drame je ta, da čista človečnost osveti vse človeške napake.

Od vrnitve v Weimar do smrti (1788—1832)

Težko se je ločil Goethe od Italije. Po vrnitvi v Weimar je prevzel samo del svojih prejšnjih uradnih dolžnosti. Novo veselje do življenja in uživanja, ki ga je prinesel s seboj iz Italije, je vzbudilo v njem kmalu po vrnitvi ljubezen do preproste, a mlade in lepe deklice Kristijane Vulpius (1765—1816). Rodila mu je pet otrok, izmed katerih pa je

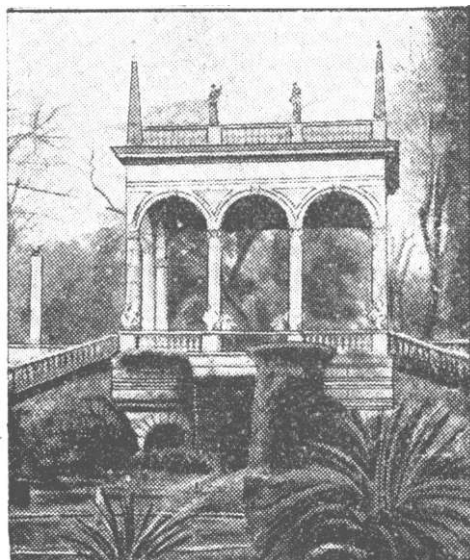
ostal pri življenju samo najstarejši, Avgust (1789—1830). Po osemnajstih letih skupnega življenja se je Goethe s Kristijano zakonito poročil, pač tudi v zahvalo za njeno pogumno vedenje v vojni vihri (l. 1806), ki tudi Weimaru ni prizanesla.

Goethe je bil sedaj službeno sicer zelo razbremenjen, vendar pa so prišle v zvezi s francosko revolucijo in napoleonskimi vojnami druge motnje, zlasti mnoga potovanja. Z razvojem dogodkov ni bil zadovoljen, ker je bil sicer za reforme, ne pa za krvave preobrate in vojne. Tudi sedaj je porabil vsako svojo prosto uro za deio: Kristijano je opeval v Rimskih elegijah, ki pa so izšle šele 1795. V verzih je obdelal staro narodno živalsko pripovedko o lisici zvito-repki Reineke Puchs (1793), ki je zaradi svoje svežosti in vedrosti še danes povsod zelo priljubljena.

V vseh teh letih se je čutil Goethe v Weimaru duhovno zelo osamljenega, ker ni imel nikogar, ki bi ga razumel in mu

dajal pobude. Poživilo ga je šele prijateljstvo z drugim največjim nemškim pesnikom, s Friderikom Schillerjem (1759—1805), sklenjeno 1794. Sedaj je zopet začel živahno sodelovati, in sicer v Schillerjevih leposlovnih listih s prispevki v vezani in nevezani besedi, zlasti z baladami. Skupno sta izdala *Ksenije* (1796), v katerih sta ostro kritizirala vse tedanje nemško kulturno življenje. Na Schillerjevo pobudo je Goethe sedaj dovršil prvi del romana *Wilhelm Meister* (1795-96), ki ga je zasnoval že v Frankfurtu. S tem spisom je ustvaril važno novo vrsto romana, tkzv. razvojni roman. V krajši, a klasično lepi pripovedni pesnitvi *Hermann und Dorothea* (1797), za katero je vzel snov iz sodobnosti, je opeval preprostost in trdnost tedanjega meščanstva sredi vojnih viharjev.

Schillerjevo rano smrt je občutil Goethe kot najbridkejšo izgubo, saj pravega nadomestila zanj ni nikoli več našel. Burna leta napoleonskih vojn Goethejeve plodovitosti niso zmanjšala; dokončal je prvi del *Fausta* (1808) in roman *Wahlverwandtschaften* (1809), v katerem obravnava in strogo presoja problem zakona, ki ga je tedanja mlajša nemška generacija pojmovala zelo svobodno. To je prvi nemški družabni roman.

TUDI RIM ČASTI GOETHEJA. Paviljon vile Sciarra v Rimu, kjer je sedež italijanskega kulturnega zavoda za germanski študij, se imenuje odslej Goethejev paviljon

V Goethejevih spisih iz poslednje dobe njegovega delovanja se družijo najčistejše poduhovljenje z vero v življenje, življenjska modrost s toplim čuvstvom. To velja zlasti za 2. del *Wilhelma Meistra*, za zbirko lirskih pesmi *Westöstlicher Diwan* (1819) in za obširni spis *Aus meinem Leben, Dichtung und Wahrheit* (1811 do 1814), v katerem slika svoje življenje do prihoda v Weimar, upoštevajoč pri tem tudi politični, duhovni in socialni razvoj svoje dobe.

1816 je umrla Goethejeva žena, njegov sin se je — nesrečno oženjen — vedno bolj zanemarjal in tudi druge neprilike starajočemu se pesniku niso ostale prihranjene. Tolažbo in pozabljenje je iskal v podvojeni delavnosti. Skušal je dovršiti številne svoje pesniške in znanstvene zasnutke. S pomočjo svojega zvestega tajnika *Eckermann*a, ki si je verno beležil njune razgovore, je pripravil zaključno izdajo svojih spisov v 40 zvezkih (1827—1831). K temu je še treba dodati: njegovo obširno rokopisno ostalino, pisma in dnevnike. Najpopolnejša izdaja Goethejevih spisov (1887 do 1920) obsega vsega 143 zvezkov.

Vse do pomladi 1832 je bil Goethe svež in delaven, dne 14. marca pa se je prehladil. Naslednjega dne je še delal, potem pa je moral leči. Umrl je dne 22. marca 1832 proti poldnevni na pljučnici. Pokopali so ga v knežji grobnici v Weimaru.

Goethejev Faust

Najodličnejše mesto med vsemi Goethejevimi pesnitvami zavzema njegov *Faust*. Ta pesnitev je že po tem znamenita, da je Goethe na nji delal — z večjimi in manjšimi presledki — nad 60 let, tako je že iz tega ozira njegovo pravo življenjsko delo. Medtem ko prihajajo pri drugih njegovih pesnitvah v vsaki posebej do izraza le poedine strani Goethejeve mnogostranske narave; se zrcali v *Faustu* Goethe ves. Prva misel na dramo o *Faustu* se mu je po njegovi lastni izjavi vzbudila, ko je bil v svojem 20. letu (1769), dovršil pa jo je šele eno leto pred svojo smrtjo (1831).

Za snov mu je rabila narodna pripovedka o *Faustu*, ki se je zapisal hudiču, da bi prišel do nadčloveškega znanja, uživanja in moči, vendar pa je Goethe združil s to snovjo tudi mnoga lastna izkustva. Kakor vedno, tako je tudi v *Faustu* pesniško oblikoval samo to, kar je sam doživel, zato ima *Faust* mnogo

Goethejevega na sébi. Ono neizmerno hrepenenje pa ni bilo lastno samo Faustu in Goetheju, temveč vsemu človeškemu rodu, zato sta oba njegova tipična predstavnika. Kakor Goethejev Faust, tako mora vsak človek preiti od mlar dostne brezskrbnosti k delovanju za občestva

Goethe kot osebnost

Goethe pa ni bil samo eden izmed največjih pesnikov svetovnega slovstva, temveč zavzema tudi v zgodovini znanosti nad vse častno mesto. Zanimal se je za vsa znanstvena vprašanja, največ pozornosti pa je vse svoje življenje posvečal prirodnoslovju, ki ga je obogatil z epohalnimi odkritji. Odkril je zlasti, da ima tudi človek kost medčeljustnico in da so se vsi deli rastlinskega cveta razvili iz listov. S svojimi prirodnoslovnimi nauki je postal predhodnik razvojne teorije. Samo še Leonardo da Vinci je tako kakor Goethe družil v eni osebi umetnika in raziskovalca.

Kot vseobsegajoč duh si je ustvaril Goethe tudi svoj svetovni nazor. Najbolj

sorodnega se je čutil Spinozi, vendar pa pomeni Goethejev panteizem novo, posebno stopnjo tega tipa svetovnega nazora, za katero je posebno značilno to, da poudarja razvojno načelo, ki je postalo potem vodilno ne samo pri filozofih nemške romantike (Schellingu, Schleiermacherju in Heglu), temveč v vsem XIX. stoletju.

Tako velik pesnik, raziskovalec in mislec pa je mogel postati Goethe samo zato, ker je bil velika osebnost, in prav v osebnosti je videl največjo srečo vsakega zemljana. Na vse, ki so ga osebnostno poznali, je napravil nepozaben, veličanstven vtisk. Umerjenost, ki ga je odlikovala zlasti v njegovih poznejših letih, si je moral vedno znova priboriti s težko zmago svoje močne volje nad prirojeno mu strastnostjo. M jo sam imenuje svojega demona. »Sustine et abstine« (prenašaj in vzdržuj se) ni bilo samo Kantovo, temveč tudi geslo Goetheja, ki je prav tako kakor Kant poveljeval dolžnost. Goetheja so po pravici imenovali najbolj človeškega človeka.

Goethe

Potnikova nočna pesem

(Ein Gleiches)

Po vseh višavah
pokoj,
po vseh dobravah
nocoj
še dih ne zdrhti;
molčijo tički tam zgoraj.
Čakaj, saj skoraj
počiješ t ti. (nk)

Goethe

Iveri

Češ li z menoj domovati,
pusti zverino pred vrati.

Kdor občinstvu služi, je uboga žival;
ubija se; kdo pa mu hvalo bo dal?

Če blag značaj te žali kdaj,
ne kaži, da si opazil kaj.
V zadotžnico svojo si to vpiše
in za dolgo si dolga ne zbríše.

Dvakrat da, kdor hitro da;
stokrat pa, kdor hitro da,
kar želim si iz srca.

Bršljan in nežno srce
se oklene, zeleni, Qyetè.
Če ne najde debela ne zidine,
pa usahne ter izgine.

Po božje ogenj lésti mi sto tet,
pa padi vanj. —V pepel in prah si zmlet

Pa simboli zgodovine?
Bedast, kdor jih kaj cent
Izsleduje zgolj praznine,
polni svet pa zamudil

Nikdar tožiti nezgod ne smeš,
sam zase pi jnašaj svoje zlo.
Brž ko gorje mu eno poveš,
prijatelj koj vrne ti jih sto.

Kar v življenju nam mrzl,
nas v podobi razvedri

Goethe

Legenda

Puščavnik, pobožen in svet,
kozonogega favna je srečal, zavzet.
In ta se oglasi, spregovori:
»Oh, prosim, molite za mé, za moj rod,
da v nebesa spusti nas Gospod,
po blaženstvu srce nam gori.*
Toda sveti mož odgovori:
»Tvoja prošnja nič ne obeta,
prav težko, da bo sprejeta.
Na angelski pozdrav, ubožec,
ne smeš, ker si kozonožec.c
Divlján pa reče tedaj:
»Kozja noga da ni za v raj?
Pogosto sem videl oslovsko glavi,
na kratko in gladko je šla v nebo.«

Goethejeva smrt

koraj do zadnjega trenutka je bil Goethe neumorno delaven. i/^ ^ S Dne 6. marca 1832 je zapisal | K«—v' spominsko knjigo Sigmunda Armina, sina svoje prijateljice Betine Armin, svoje zadnje stihe.

Naslednjega dne so bolečine skoraj popolnoma prenehale. Opešale pa so telesne moči. Ves dan je Goethe polegal v postelji ali sedel na naslanjaču. Njegov strežaj Ivan mu je sporočil, da je prvi pomladni dan. Poln upanja je vzklik-

pustni/ !fO

J& (Jl, 'j''' J•• Z J'' û-um^.^.

GOETHE V SMRTI. Risal Frid. Preller (1804—1878)

Par dni pozneje je zbolel na katarju in mrzlici, tako da ni mogel več zapustiti svoje hiše v Weimaru (Am Frauenplan). Dne 20. marca zjutraj ga je obiskal hišni zdravnik dr. Vogel. Zaradi mrzličnih napadov in bolečin v prsih je bil bolnik silno vznemirjen. Neprenehoma je begal od postelje do bližnjega naslanjača, klopotal z zobmi, vzdihoval in večkrat glasno vpil. Obraz je bil pepelnato siv, oči pa globoko vdrte.

nil pesnik: »Torej pomlad se je začela! Tem prej bom spet okreval.« Obenem je stegni roki proti zahajajočemu soncu, kakor bi ga hotel objeti. Nato se ga je polastil globok in miren spanec.

Dne 22. marca zjutraj je šel Goethe v bližnjo delavno sobo. Kmalu pa so ga zapustile moči, tako da so ga morali strežaji prenesti v spalnico na naslanjač. Tu se je Goethe zamislil. V domišljiji je videl na tleh kos papirja in vprašal stre-

žaja s tihim glasom, zakaj ne pazi na Schillerjeva pisma. Takoj nato je še zaklicali »Odprite okno, da pride več luči.« To so bile njegove zadnje besede. Potem je dajal le še znamenja, katerih pa ni mogel nihče razumeti. Kmalu se je popolnoma pomiril in slonel brez bolečin z napol zaprtimi očmi v naslanjaču. Tiho in skoraj neopaženo je ugasnilo njegovo življenje ob 12. uri.

»Naslednje jutro po smrti,« pripoveduje Goethejev zvesti tajnik Eckermann, »se me je polastila silna želja, videti nje-

gove telesne ostanke. Pokojnik je ležal v postelji na hrbtu, kakor bi spal. Globok mir in jasnost sta počivala na njegovem vzvišenem in plemenitem obrazu. Zdela se je, kakor bi še snivale misli pod mogočnim čelom... Položil sem mu roko na srce — toda povsod je vladala popolna tišina. Obrnil sem se in doslej zadržane solze so se mi vlile po licu...« Istega dne je naslikal mrtvega pesnika velikana slikar Preller.

Kakor življenje, tako je bila veličastna tudi Goethejeva smrt. — Dr. VL T.

Иллюстрация

Notranjost weimarske knežje grobnice. V ospredju Goethejeva in Schillerjeva krsta

Goethejeva mati

Lani so obhajali rojstno dvestoletnico Katarine Elizabete, ki je dala nemštvu največjega pesnika. Vsem, ki so jo proučevali, se je pokazala tako živa, kakor se je utegnili zdeti sodobnikom. Odkod ta svežina? Pač ne zato, ker je mati izredno velikemu možu, kajti ako je Goethe velikan, je poročala Illustrierte Zeitung, je pač dobiti še drugih mož, ki se smejo meriti z njim in so imeli znamenite matere. Tudi ne zaradi svojih umskih in нравnih vrlin. Ne. Pri naših sodobnikih vzbuja zanimanje zaradi tega, kar je bilo v njej dojemljivega in ljubko človeškega. V. življenju te žene poznamo

ganljive prizore, ki ostanejo nepozabni. Goethe sam pripoveduje enega v Resnici in Pesnitvi. Na domu je imel družbo mladih, ognjevitih tovarišev, ki so kakor za stavo psovali prednike in bruhali zoper samosilnike. Medtem ko stari svétnik mirno sedi v usnjenem naslanjaču in se smehlja plamtečim krotovičnicam vrtoglavih zanesenčev, odide gospa svétnica, dostojna za mlade težnje, v klet, prinese najboljšo steklenico ter jo postavi na mizo, rekoč: »Nate, tu imate pristno kri trinogov. Pijte jo in razveselite si srce, ali prizanesite mi z vsemi temi krvoločnimi izjavami.«

*

Ivan Podržaj

Goethe in ženske

Ce se poglobimo do temeljev vsega onega, kar je v knjigah, slikah in zakonih, bomo odkrili prav na dnu senco ženskega lika.

José Ortega y Gasset.

Zivljenje mnogih genijev je v očeh množice, ki živi uravnovešena v mejah konvencionalnega sožitja, čudno in včasih celo odbijajoče. Redki so primeri, ko so videli poedini sodobniki v geniju svojevrstnost konstitucije in so znali človeško pravično oceniti njegovo psihofizično pojavnost.

Genij ni nikakšen nadčlovek, pa tudi ne demon, temveč v sečlovek, kateremu je novodobna seksualna veda na temelju biološke in psihološke analize odvzela gloriolo herojstva in mučeništva.¹

Pri marsikaterem geniju vidimo motnje duševnega ravnovesja, ki niso očitne le v njegovi življenjski usodi, ampak se odražajo tudi v njegovih delih.² Pri intenzivnejšem študiju osebnosti — s pripomočki zanesljivega gradiva literarnih zgodovinarjev in včasih še bolj zanesljive korespondence in dnevnikov — pa vidimo tudi svojevrstne ljubezenske občutke in ljubavne občutljaje, ki ne določajo geniju samo njegove življenjske poti, ampak so tudi motor njegovega duševnega dela. Značaj (ki se ne da privzgojiti) nima nič skupnega z erotičnim doživljanjem genija. Zgrešena bi bila n. pr. primerjava Strindbergove nesproščene erotike z njegovo značajnostjo.³ Prav tako in v še večji meri v Goethejevem primeru.⁴ Pesnikov erotična doživetja se ne ujemajo z ljubavnimi predstavami meščana ali filistra, ki ne pozna nesproščenosti občutij in seksualnega nesoglasja.

Novodobna psihoanaliza pozna genitalno in ekstragenitalno libido. Prva se skoraj vedno nasiti s seksualnim gonom slično kakor glad, žeja, potreba po spanju. Ekstragenitalne komponente povzročajo nenasitljivost človeškega seksualnega gona in silijo zato k sublimaciji: k duševnemu ustvarjanju in kulturnemu delu.⁵ Genitalne skrbe zgolj za ohranitev vrste. Sodelovanje genitalne in ekstragenitalne libido ustvarja »ljubezen«. Na podlagi te definicije (genitalnost = seksus, ekstragenitalnost = eros) se hoče-

Goethe kot dijak v Strasbourgu (risba Karla Bauerja na kamen)

Že dedna obremenjenost Goethejeve rodbine,⁶ katere se je dotaknil pesnik s preroško jasnovidnostjo v Ifigeniji, je poleg pesnikovega telesnega lika in dejstva, da so bili skoraj vsi moški Goetheji »priatelj neznega spola« in več ali manj tudi alkohola (vino je »bilo tudi v pesnikovi družini dopoldne, opoldne in zvečer redna pijača) je dokaz, da je bil Goethe nekakšna vsota ali višek vplivov podedovanih in pridobljenih bolnih pojavov, psihičnih in organskih.

Goetheja ta anormalnost ni uničila, pač pa ga je dovedla v močna razdvojenja, v podzavesten boj med duhom in telesom, do substilne možganske reakcije, ki se očituje v posebnostih njegovih misli, čuvstev in jezika. K temu je pripomogla pred vsem podedovana »lastnost« slabotne seksualne narave, ki se je »razvila« pri njem v vse obvladajočo erotiko, kar potrjuje izrojenje Goethejevega debila v pesnikovih otrocih.

V številnih razmerjih do žensk, ki jih vidimo danes v nekoliko realnejši luči — tako rekoč roentgenizirana po psihoanalitičnih izkustvih — nego so jih gledali

dovinarji, katerim dostikrat prav malo pristojajo moralne opazke, in kakor jih vidijo še danes razni moralisti, ki jim je več za dogmo nego za resnico, se kaže vsa tragika⁷ Goethejevega seksualnega življenjskega konflikta. Dve leti pred smrtjo je starec odkrito priznal, da so bila njegova ljubavna doživetja le možganska erotika. Seveda na svoj način: v pesnitvi kakor vselej (razen pri materi svojih otrok), ko bi bil moral sprostiti svojo duševno napetost v zdravem seksualnem občutju.⁸

Če preidemo prvo deško ljubimkanje z Greti Wagner (krčmarjevo hčerjo — kakor več poznejših), ki se je kratko spominja pesnik v svoji avtobiografiji in ki

ANA SCHÖNKOPF

je m o r d a prvi konkretni pralik za Faustovo Greti, in Ano Schönkopf (prav tako krčmarjevo hčerjo), pri kateri je čutil pubertetni dijak prve seksualne težave in koval drzne pesmi, ga vidimo pri ponižni župnikovi (pastorjevi) hčeri Frideriki Brion, pri kateri se literarni zgodovinarji in uredniki Goethejevih del v svojih predgovorih najrajši ustavljajo in marljivo kritizirajo »dvomljivost pesnikovega mladeniškega idealizma«. Friderika je bila v običajnem pomenu zares prva Goethejeva ljubezen, ki pa jo je mladi pesnik razneroma prav kmalu »pozabil«, (kar se dogaja precej pogosto tudi med navadnimi smrtniki).⁹ Vsakovrstne razloge so navajali resni raziskovalci, da upravičijo njegovo ravnanje. Med temi

FRIDERIKA BRION

jevi predniki pa so bili rokodelci in krčmarji, čijih denar je podedoval pesnikov oče. Sicer pa je Goethe sam dokazal nasprotno, ko se je oženil s siromašno cvetličarko Kristijano. Razmerje s Frideriko je bilo idealno, platonsko. Tako smemo sklepati iz poteka nadaljnjih pesnikovih odnosov do »slabotnih žensk«, kakor jih imenuje Masaryk. Slabotnih zato, ker niso mogle zaradi lastne seksualne nemoči razvneti Goethejeve možganske erotike do normalne seksualne harmonije, ne pa v smislu velikega slovaškega misleca.¹⁰ V Goetheju je bilo preveč človeka, da bi mogel lahkomišelnost zavreči lepo ljubezen, dasi se ne more govoriti o njegovi neposredni moralni krivdi. Kakor pozneje, tako je tudi tu našel v pesnitvi izhod iz boleti, ki jo je »zakrivilo« pomanjkanje lastne moškosti. Tudi v tem primeru (in v nadaljnjih) se kaže v samoobtožbah značilni minus moške volje po posesti ljubljene ženske.

Po enoletnem premoru se je seznanil s Charlottto Buff, kije bila že nevesta drugega. To svojo ljubezen je upodobil v »Mukah mladega Wertherja«. Goethe, ki je poslal svojega junaka v prostovoljno smrt, je izlečil »izgubljeno znago« z novim razmerjem. Iz njegovega poznejšega priznanja, da je v tem času »živel, ljubil in mnogo trpel,« odseva le pomanjkanje moške odločnosti, kajti iz do sedaj znanega raziskavanja se da sklepati, da bi se bila Charlotta

ra leta pri Goetheju (nekaj dni pred smrtjo njegove žene) je bil najbrž le po-

CHARLOTTA KESTNER, roj. BUFF

sledica osamelih spominov na mladega avtorja Wertherjeve nesmrtnje ljubljene.

Teden dni po likvidaciji Wertherjevega intermezza se je zaljubil na mah in istočasno v omoženo Sofijo Laroche in v njeno zaročeno hčer Makso. Ljubosumni mož je hitro odgnal zaljubljenca in poročil hčer z bogatim vdovcem. Goethe je seveda nemoško odnehal.

Resnejše je bilo razmerje z Ano Elizabeto Schonemann, mlado hčerjo premožne vdove po bančniku, s katero se je celo zaročil. Goethejevi

ANA ELIZABETA SCHÖNEMANN
(»LILI«J).

življenjepisci pretiravajo to ljubezen s trditvijo, da je zakrivila pesnikov pesimizem. Goethe se je zbal resne posledice: zakona. Njegov individualizem, ki ga vidimo, v jasni luči v poznejšem zakonu s Kristijano, je bil tudi tu odločilen. Že nekaj tednov po zaroki je razmišljal, če res ne more živeti brez nje. Istočasno je ljubimkal z Antonijo Gerrock in Lotto Nagel in z drugimi preprostimi dekletimi.¹² Do odločnosti pa se spet ni mogel povzpeti. Delal je na Faustu in spesnil več pesmi v tem razpoloženju. Končno je dobesedno zbežal, kar je bila njegova navada. Pozneje je obiskal že poročeno Charlotto in bil zadovoljen s prijaznim sprejemom (kakor tudi v Sesenheimu, kjer je posetil Frideriko). V pismu na gospo Stein pravi, da se je prepričal o njeni zakonski sreči. Takšna konvencionalna sreča pa ni bila mlademu Goetheju nikoli v mislih.

Goethe se je odzval mlademu knezu in se preselil v malomeščansko thurinsko prestolnico. Tu se je sprva počutil

CHARLOTTA pl. STEIN,
roj. SCHARDT

duševna zelo osamljenega. Spuščal se je v čutne pustolovščine. Sveža kmečka dekla Christel mu je »vdahnila« stihne močne čutnosti, ki pa so za dolgo dobo zadnji. Kmalu se je seznanil z gospo Charlotto pl. Stein, izobraženo starejšo ženo ne preveč omikanega dvornega »hlevskega mojstra«, ki ga je mučila skozi dvanajst let s svojo frigidnostjo. Nasičena intimnosti zakonskega življenja je uživala v prijateljsstvu mladega nesproščenega genija, ki

e našel v njej sorodno dušo, kateri je mogel razodevati svojo notranjost, ki pa je moral skrivati erotična nagnjenja s svojo visoko intelektualnostjo. Goetheju je razmerje do nerвозne, majhne, zrele ženske prijalo, ker je bilo v skladu z njegovo zatajevano čutnostjo. In vendar je trpel vsa ta dolga leta na pogubni seksualni krizi! »Ein schöner Wahn, der mich beglückt, ist eine Wahrheit wert, die mich zu Boden drückt.« Bigotna gospa Stein je domnevala, da je ukrotila v Goetheju »nizkega človeka«, da je zamorila v njem čutnost, toda pesnikovo nagnjenje do mlade gledališke umetnice Corone Schröter kaže, da ni slepo užival v igralkanju bolešno občutljive gospe Stein. Šest pomladi je kolebal med obema. Njegova seksualna čud, koje krizo je previdno priznal Steinovi, pred katero pa je največkrat skrival sestanke z igralko, ki je bila po njegovi lastni sodbi in po mnenju drugih »mrzla kakor marmor«, se je morala umakniti možganskim občutjem¹³ in tako je ustvarjal Ifigenijo in Tassa, kjer najdemo navzlic »blagodejnemu vplivu«, ki ga je po sodbi zgolj umsko presojajočih poznavalcev Goetheja imelo nanj mistično prijateljstvo Steinove, izlive seksualne depresije. Delo na Faustu, tej vsečloveški pesnitvi, se je ustavilo in gospa Stein bi bila dosegla svojo največjo zmago, da se ni v najzrelejših letih uprla Goethejeva narava, ki je iskala doslej v ženskah le dušo. Steinova in Schröterjeva¹⁴ sta skoraj izkorenili v njem prirodne ljubezenske občutke in Goethe sam je moral misliti, da je seksualnost istovetna z nenravnostjo.

Goethejev skrivnostni beg je začudil njegove znanke¹⁵ in iznenadil Steinovo. Po kratkem bivanju v nekem kopališču je odpotoval incognito v Italijo. Še je zvenelo v njem prijateljstvo Steinove, toda že v Egmontu se vidi, da je našel pesnik in človek samega sebe po dvajsetletnih erotičnih blodnjah. V Italiji se je predal docela življenju. Sam piše, da si je pustil polno svobodo. Rimske elegije, kar je danes dognano, so plod te svobode. Ni jih pesnil za Kristijano, pač pa je čutil ob njih ono, kar je čutil za njo. V Rimu se je srečno izognil ljubavni čarovniji lady Hamilton, zato

gel posecati le z ovirami, Faustina pa ni bila baš boječa. Našel je svoje odrešenje, svojega Fausta. Egmont, Elegije, Dnevnik in slednjič Faust vsebujejo ženski tip, po katerem je hrepenela njegova narava.

Po povratku v Weimar je bil popolnoma spremenjen. Steinova je obupala. Bila je bolešno ljubosumna, ko je zvedela, da je vzel v svoj dom brhko Kristijano Vulpius.¹⁶ Tako je prišel od čisto erotičnih odnošajev

KRISTIJANA VULPIUS, Goethejeva žena (1765—1816)

svoje mladosti preko seksualne depresije do preprostega ženskega bitja, ki je izpolnjevalo njegovo naravo. Iz njegovih pesmi je izginila vsa erotika. Kristijana je postala njegova Greti. Pred svetom mu je bilo to razmerje neprijetno — v mestecu, kjer so moški in ženske z dvorom vred krajšali čas s pomenki o morali soprebivalcev — vendar ni nikoli zatajil svoje ljubezni. Kristijana se ni zanimala za njegovo duševno življenje in delo, pač pa za njegov telesni blagor, kar je poviševalo njegovo srečo. Steinova si je prizadevala, da ga »reši«, toda pesnik je postal popolnoma ravnodušen nasproti nečutni ljubezni.¹⁷ Kristijana je bila ženska, kakršno je hotel imeti. Mnogi se čudijo, kako se je mogel tako kultiviran evropski mož uzadovoljiti s tako primitivno žensko. To sicer umljivo začudenje izgine, čim se poglobimo v razdvojenost Goethejeve narave. Ta razdvoje-

jane, ker se je zavedala svoje premoči nad njegovo naravo. Zato tudi ni bila ljubosumna, ko se je oglašala v njem že oslabela erotika in je bolj kot filozof nego kot človek-pesnik¹⁸ sanjaril o ženskah, ki so ga privlačevale. Osemnajst let je živel s Kristijano v svobodnem razmerju, ko se je kot čustven človek pod vtisom vojne združil z njo tudi formalno. Vsa ta dolga leta ni spe-

MINA HERZLIEB

«nil nobene erotične pesmi in nobena ženska ni stopila v krog njegovega zanimanja. V starejših letih, ko se je tudi v aktualnih vprašanjih kazal precej konservativnega, je zagovarjal zakon, v resnici pa je bil zanj zakon nepotrebna obveznost, ki se ji je upirala njegova duševnost. Nevšečnosti, ki so neizogibne v vsaki družini, so ga pognale od doma. Mladi (svetopisemski starosti bližajoči se) mož se je zaljubil v Mino Herzlieb (Otilijo v »Wahlverwandtschaften«), kateri je ugajalo njegovo oboževanje, ki pa ga ni vzljuoila. Ogenj te ljubezni sliči pojemačo žerjavici. Službeno poklican v Weimar, se je kmalu ohladil. Sredi dela in življenja v domu je našel nov medij v Marijani pl. Willemer, roj. Jung.¹⁹ Tiho se je priplazila v pesnikovo srce čudovito mirna strast do ženske, ki jo je ljubil njen vzgojitelj, kateremu Goethejev obisk nikakor ni bil všeč. Deseti dan po njegovem prihodu je Wil-

ihe doeegel pri ženskah. Filozofsko umirjen pesnik je sicer spet zbežal, toda na poti se je hladno poglobil v pri-Bôdoflitmio proučevanje in pisal Kristi-
^iri poslovna pisma. Toda seksualna

MARIJANA pl. WILLEMER,
roj. JUNG

nevroza, ki jo je znal v mladih letih premagati na svoj znani način, ga je privedla do »slabih trenutkov« in v pesniku se je zbudilo Wertherjevo razpoloženje. Izgubil je duševno ravnovesje, napisal oporoko in šele pismeno slovo od Willemerjevih ga je pomirilo. In vendar je bila ta ljubezen bolj izmišljiva nego resnica, čim bolj je bil oddaljen od nje, tem večja je bila ljubezen. V literaturi je ostala kot Sulejka in najlepši stih te pesnitve so njena duševna last, kar je ugotovil Herman Grimm dolgo po Goethejevi smrti. Dvajset dni pred svojo smrtjo je napisal pesnik k skrbno spravljanim Marijaninim pismom »Oporoko«, kjer imenuje ta pisma »Zeugen allerschöner Zeit«.²⁰

S smrtjo Kristijane,²¹ s katero je preživel osem in dvajset let (zadnjih deset v zakonu), se je osiveli pesnik vdajal konservativnim idejam in se poslavljaj od ljubljenih žensk. Razmere v sinovem družinskem življenju²² so ga odtujile domu. Obiskoval je češka kopališča in druge kraje ter se resno bavil s kamenoslovjem. V Marijanskih Lažnih ga je sredi študija prevzelo čut-

sti, ki jo je skušal skrivati, resno zaljubljen in mislil na poroko. To pot je bila ženska, ki ga je odklonila. Urno je odpotoval in spesnil »Trilogijo strasti«,

ULRIKA pl. LEVETZOW

akademsko občutena ljubavne pesmi. Resignirano je izjavil, da povzroča strast trpljenje in ko ga je obiskala poljska virtuoziinja Marija Szymanowska, ki je bila pripravljena stopiti z njim v zakon, se ni mogel odločiti, vendar pa je po njenem odhodu jasno domel, da je konec ljubezni in sreče. Sinova nenadna smrt v Rimu, kakor je bil odpotoval po njegovem vzgledu, da se reši, ga je močno potrla, dasi ni bilo med njima presrčnih odnosov.

V osamljenosti je pod vtiski refleksij na svoje bogato življenje dokončal svoje življenjsko delo — mogočnega Fausta: pesniško obdelan osebni odnos do svetovnih problemov, med katerimi so bili zanj najvažnejši seksualno erotični, saj je smatral in skušal ljubezen kot najmočnejši element v življenju, čeprav v resnici zaradi svojevrstnosti svoje narave ni nikoli občutil vse zmagojoče strasti. Njegova erotična ekstaza se je naglo dvignila in prav tako naglo padla. Anormalnost tega pojava je znanstveno ugotovljena. Podedovana svojevrstnost erotike ip. določala Goethejevo življenjsko not. In če je kaj zakrivil; potem je edina njegova krivda v tem da žensk ni ljubil, ampak — oboževali

Literatura: Goethes Werke, Weichert Verlag. — F. A. Theihaber, Goethe. — Jahrbücher der Goethe-Gesellschaft! H. M. Elster, Goethes Sohn. — H. May-

ne, Geschichte der deutschen Goethe-Biographie. — Th. Ziegler, Goethes Welt- und Lebensanschauung. — Zeitschriften für Sexualwissenschaft und Sexualpolitik. — Emil Ludwig, Goethe, Geschichte eines Menschen. — Fanny Falkner, August Strindberg im Blauen Turm.

¹ Genij je mišljen v ožjem smislu (pesnik, slikar, skladatelj).

² N. pr. Tasso, Swift, Lenau, Baudelaire, Jules de Goncourt, Maupassant so postali žrtve psihoze. Na duševnih motnjah so trpeli n. pr. Walter Scott, Flaubert, Poe, Chopin, Dostojevskij.

³ Tri ženske so križale Strindbergovo življenje in on jim je podaril v svojih delih nesmrtnost, četrta (dvajsetletna Fanny Falkner) je osvetlila njegov življenjski večer in napisala knjigo o njem: skromen spomenik globokega občutja do Strindberg-človeka.

⁴ še danes očitajo nekateri intelektualci iz pedagoških in versko-etiških razlogov Goetheju neznačajnost zaradi njegove prirojene erotike, ki je dala Fausta! Pravičnejši je bil vsekako Aleksander Dumas, ki je v predgovoru francoskega prevoda Fausta zabeležil: Goethe je ostavil Frideriko. Prvi nepridiprav mu lahko sledi in mu sledi vsak dan. Če bi ne bil Goethe storil nič drugega, bi bil le nepridiprav. Toda genij ima svoje življenje z nesmrtnostjo. Goethe je ljubil s pogojem, da plača oropano čast s slavo in življenjem z nesmrtnostjo. Goethe je ljubil Frideriko. Ali je ta izraz pravilen? Ne. genij ne ljubi v absolutnem smislu besede. Pesnik kliče ljubezen, je išče in jo razume, toda se ji ne vda. To je njegova premoč in kazen obenem.

⁵ Tudi ljubezensko življenje mnogih mislecev je v zvezi s spolno disharmonijo. Najmočnejši filozofi kakor Plato, Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant, Schopenhauer, Nietzsche so ostali samci.

⁶ Pesnikov stari oče (krojač Fr. G. Goethe) je imel iz prvega zakona sedem otrok (pet jih je umrlo v otroški dobi), iz drugega zakona pa štiri (tri so umrli v rani mladosti). Pesnikov oče (Joh. Kaspar) je bil deseti otrok, najstarejši med tremi, ki so ostali pri življenju. Oba stara očeta sta bila v starosti baje slaboumna. Eden izmed očetovih bratov je bil duševno bolan, drugi pa surov in prepirljiv. Sam oče je bil v starosti baje tudi slaboumen. Na čem so umrli otroci, ni znano. Pesnikova sestra Kornelija je bila seksualno anormalna. Pesnik je bil prvorojenec očeta, polovico starejšega od matere. Imel je s Kristijano Vulpus pet otrok, od katerih so umrli štirje nekaj dni po rojstvu na neznani bolezn. Pri življenju je ostal samo Avgust Walter, ki je umrl na možganski kapi, star 41 let. Duševno je bil nepomemben. Od njegovih treh otrok je umrl eden zgodaj na tifusu, dva pa sta bila čudaka in brez otrok.

⁷ Tragičnost v Goethejevem smislu: »Vse tragično sloni na nepremostljivem nasprot-

ju. Kakor hitro nastopi ali je možno izenačenje, izgine tragičnost.« To ne velja samo za tragičnost v pesnitvah, ampak tudi v Goethejevem praktičnem življenju. Njegove erotične strasti se niso izlile v telesno čutnost, ampak v možgansko askezo. Tako se je izenačeval njegov dvojni jaz (Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust...) in zato ne pozna Goethejevo življenje »družabnih seksualnih katastrof«. Tudi ne smemo pozabiti, da je bil pesnik vse življenje materialno nezavisen, kar so mnogi prezrli pri obravnavanju njegovih »ljubezenskih razmerij«.

⁸ Denn auf dieser Erdenflur
muas man lieben, um zu dichten.

⁹ Posebno poglavje v seksualni vedi je še nerešeno vprašanje, zakaj beže pred vsem »redki izvoljenci« pred legitimnim (v smislu družabnega reda) zakonom. (Bacon in Berkeley n. pr. sta se oženila dokaj pozno, Comte pa je bil nesrečen v zakonu.) V naših časih je naraščajoč individualizem precej sokriv tragike modernega zakonskega življenja, toda ta individualizem je v bistvu le posledica gospodarske oblike in življenjskih navad ter ima svoj izvor v prosvetiteljskem pokretu, francoski revoluciji in liberalizmu, torej nekakšen vnani vzrok. Sicer je znano, da se je Goethe deloma navduševal za pridobitve francoske revolucije (njegov sin je bil strasten oboževalec Napoleona), vendar je podoba, da ni odvrčala pesnika od zakona samo njegova volja po uveljavljanju, temveč v prvi vrsti njegov svojevrsten šesti (genitalni) čut, ki je produkt »interakcije« možganov in spolne žleze. (Poskusi z razmožganjenimi živalmi so pokazali, da je takšen samec nasproti pojavi samici frigid.)

¹⁰ Friderika je umrla 19 let pred Goethejem, neporočena, kakor skoraj vse njegove prijateljice.

n Knjiga je povzročila za tedanje čase značilno pohujšanje. V Nemčiji je bila po zaslugi lipske teološke fakultete konfiscirana, milanki škof pa je pokupil italijanski prevod. Po njegovem vzgledu se je menda ravnal ljubljanski vladika, ki je kupil in sežgal Cankarjevo Erotiko.

¹² Goethejeva erotika je vobče iskala preprostih in neizobraženih medijev. Ta »impetus« ni prihajal do vidnega izraza samo v njegovih najboj občutenih razmerjih, temveč se je pokazal v »najprijemljivejši« obliki v njegovem zakonu in v liku Faustove Greti. Poleg tega je vplivala nanj nizka toda ljubka ženska postava. Celotno rafinirana obleka n. pr. pri Charlotti.

¹³ Pri nas so do zadnjega časa pridno skrivali v javnosti (literarna zgodovina, znanstvene razprave) in tudi zdaj še — tako zvane intimne odnose naših ustvarjajočih duhov do žensk. Izjemo so naredili prav za prav le pri Prešernu in še to ne iz znanstvenih razlogov. Gregorčič je dokazano trpel na erotični denresiji. Fran Levstik je problem zase. O Ivanu Cankar-

ju se bo nedvomno še razpravljalo, čeprav se, v izdaji njegovih zbranih spisov najbrže zaradi morale ne najdejo zadevni podatki. Pojasnitve Cankarja kot človeka-stvaritelja tudi ne morejo preprečiti feljtonskega umovanja zoper objavljanje njegove korespondence.

¹⁴ Pozabljena od Goetheja je umrla Corona na jetiki. Ob njeni smrti je zapisal, da ni v razpoloženju, da postavi za služenega spomenika (v stihih), da pa ji je pred leti spesnil pesem. Goethe, se je razmeroma hitro streznil po vsaki ljubezenski omami, le za ženske, ki jih je zares užival, je imel čut nvaležnosti.

¹⁵ Goetheju se je tedaj, ko mu je šlo le za ljubavno življenje, dogodilo, da so ga osumili vohunstva! Dunaj je naročil poslaniku v Rimu, kardinalu Hrzanu, naj ga zasleduje. In res se mu je posrečilo ukrasti pismo Goethejeve matere, ki so ga uvrstili v državni arhiv!

¹⁶ Njeni predniki so bili »družabno normalni«, njen oče pa je bil pijanec. Kristijana je bila brez vzgoje in izobrazbe, le pisati je znala za silo. Bila je zaposlena v majhni tovarni za umetne cvetlice, kjer je delala za siromašno mezdo. Kljub vsestranskemu zaničevanju ji nihče ni mogel odreči ljubkosti in elementarne ženskosti.

¹⁷ Ko so nesli Steinovo k večnemu počitku, je sede Goethe v svoji delovni sobi in ko so mu povedali, da gredo mimo pogrebci, je ostal docela ravnodušen. Niti k oknu ni stopil, ampak je čital naprej svoj časopis.

¹⁸ Pričujoča nedogmatična razmotrivanja se bavijo z Goethejem kot možem in pesnikom, ne pa z Goethejem kot intelektualnim in izobraženim človekom in še celo ne z advokatom in ministrom.

¹⁹ Bila je hči neke gledališke umetnice. Vzgojena v domu bogatega in svobodumnega F. pl. Willemerja, je ostala kar pri njem.

²⁰ Vse drugače se je končala slična tragedija pri Wagnerju. Ko se je zagledal v poročeno Lisztovo ačr, je pozabil na vse in ne meneč se za javno mnenje je iztrgal ljubljeno žensko njenemu možu. Wagner je šele našel svojo Izoldo, Goethe pa je že imel svojo Greti. — Študij nedavno preminulega Evgena d'Alberta bi pokazal mnogo sličnosti z erotičnimi krizami obeh imenovanih.

²¹ Ob njeni smrti je Goethe (kakor običajno v primerih nenadne krize) zbolel in ležal. O smrti mu je poročal njegov tajnik. Značilne za njegovo duševnost so beležke v njegovem dnevniku: »Dobro spal in mnogo bolje. Bližnji konec moje žene. Zadnja strašna borba njene narave. Preminula je okoli poldne. Praznina v meni in izven mene. Prihod in svečan sprejem princeze Ide... Zvečer sijajna razsvetljava mesta. Moja žena opolnoči v mrtvašnici. Jaz ves dan v postelji.« — Sin Walter pa se je napil in ždel v svoji sobi.

²² Sin se je oženil na očetovo prigovarjanje z Otilijo pl. Pogwischs, izredno erotično in zapravljivo žensko, ki se je zapletala v ljubavne strasti s tujci, ki so posečali Weimar. Goethe je izročil vso skrb za dom mlademu paru.

2s Goethe je (potem, ko je bil celo pri rdravniku) resno proeil za njeno roko.

T. G. Masaryk

Moje razmerje do Goetheja

—i o Goetheja sem prispel nekako v 4. in 5. razredu gimnazije, torej v svojem 17. in 18. letu. Takrat sem si prištedil nekoliko grošev in sem si kupil izbor Goethejevih pesmi; po teh sem si mogel kmalu kupiti nepopolno izdajo Goethejevih spisov v šestih zvezkih. A takrat mi je zadostovala.

Goetheja sem spoznal najprvo kot lirika; občudoval sem njegovo umetnost, namreč kaj je znal napraviti iz nemškega jezika — polnozvočje, prispodobnost do onomatopoezije, dovršene rime in stihe ter ubrano celotnost posameznih pesmi. Povsod se oblika prilega vsebini.

Od lirike sem prešel k romanom, dramam itd., tudi k Faustu; tudi v Faustu me je prijala oblika, rekel bi liričnost drame. Drame? Faust je analiza modernega človeka, analiza prehoda od 18. do 19. stoletja in s tem filozofija zgodovine ali še boljše sodobnega, a tudi predhodnega dogajanja. Zgodovino podaja Goethe, in sicer pravilno, ne samo kot ugotovitev dejstev, temveč tudi kot njihovo vrednotenje.

Faustov problem je titanizem — on sam imenuje Fausta nadčloveka — titanizem, ki ga je sprostila novodobna znanost in filozofija, nemir novodobnega človeka vobče, neprestano iskanje novega obstanka, neredko na račun izročila. Goethe premaguje srednji vek, a tudi humanizem in racionalizem, kolikor sta se v obliki scholarly lastike izražala v verstvu, teologiji, novodobni filozofiji in znanosti.

Kot sin 18. in 19. stoletja, vrstnik velike revolucije, reakcije in restavracije. Voltairia in Rousseauja. je doživljal kot umetnik živo klasicizem in romantiko; v svojem jedru je ostal klasik (Ifigenija — Tasso i. dr.).

V prvem delu Fausta je došel povsem dosledno do vprašanja samomora (o tem glej tudi odstavek v Dichtung und Wahrheit) in umora (umor Gretinega brata); ta sklep moderne raztrganosti in enostranske čutnosti so podali Rusi (Dostojevskij-Tolstoj) na bolj realističen način in ne brez Goethejevega vpliva.

Njegovemu klasicizmu se je prilegal neki aristokracizem izobraženega in odličnega moža; vprašanje titanizma je rešil pred vsem v področju filozofije in religije. So-

Ulrika je po dolgi borbi odgovorila: »čim večja bi bila sreča, imeti takega moža, tem bolj se bojim nevarnosti, da ga kmalu izgubim.« Umrli je šele 3. nov. 1899 (šest in devetdesetletna) na svojem posestvu pri Lovosicah na češkem. Kakor Goethejeva prva, tako je ostala tudi njegova zadnja ljubljenska neporočena.

cialna stran mu ni ostala skrita, toda navada, rodovinska tradicija in njegovo lastno življenje na majhnem knežjem dvoru in v mestih mu niso dali premagati tisto mero tedanjega nemškega meščanstva, ki jo je Beethoven izsledil v njem s takšnim začudenjem.

Praktično je bil Goethe vse življenje vzor delavnega človeka, tudi kot uradnik in finančni človek v prvi weimarski dobi; drugi del Fausta rešuje problem filozofsko. življenje doktorja prava, odvetnika in uradnika mu ni zagrenilo poezije, nasprotno dalo mu je praktično smer. Z energičnim Goetzem je premagal mehkočnega Wertherja: značilno je, da je Goetz izšel pred Wertherjem, čeprav je oba značaja doživljal istočasno.

Ob Goetheju si lahko razjasnimo razmerje med umetnostjo (poezijo) in znanostjo.

Goethe mi je bil učitelj s svojo vsestranostjo: zanimala ga je kultura vseh časov in narodov in vsa področja človeškega mišljenja in delovanja.

Goethe je po svojem bistvu Nemec, trdil pa se je, da bi razumel umetnost vseh narodov in se od vseh narodov učil. Bil je prost vsakega domoljubovanja, ki se je takrat v Nemčiji že razpaslo; ni se strašil odvrčati to domoljubovanje od sebe. Seveda je danes narodna in tudi mednarodna zavest bogatejša in silnejša, a Goethe je dobro določil smer in ubrano zvezo med nacionalizmom in internacionalizmom. Goethe je bil eden prvih Evropevc.

Na moj razvoj je vplival Goethe zelo oblikovalno. Vplivi na modernega izobraženca, ki pozna literature in kulture mnogih časov in narodov, so seveda mnogovrstni. Posamezne misli sprejemamo, učimo se metode, vrednotimo svoje vzore in jih posnemamo, a premagujemo in odklanjamo tudi vse, kar ne vzdrži naše kritike. Tudi v tem odklanjanju se lahko skriva močan, dober vpliv. V tem širšem pomenu rabim pojem: oblikovalni vpliv.

Svojih učiteljev in vzorov nisem sprejemal nekritično. Tudi do Goetheja sem bil zgodaj kritičen. Goethe mi je odprl oči s svojim močnim egoizmom, svojo brezobzirnostjo; a sprijaznil sem se z njegovo resnicoljubnostjo, ki ne obstane niti pred prostovoljno izpovedjo. Njegova izpoved je

•bila diskretna, dokler je samega sebe prikazoval čitateljem. Literarni detektivi seznanjajo čitateljs-tvo tudi z intimnimi izpovedmi, kakor pri drugih velikih pesnikih. Izmišljava in resnica nista samo Goethejev genre, temveč metoda vseh avtobiografov. Ljudje razumejo malo tega, da ni človeško življenje samo misel, npr. stvarstvena in tehnična praksa, temveč tudi umetnost in domišljija.

Goethe ni bil tako srečen, da bi spoznal žensko, ki bi mu hila po izobrazbi enakovredna in ki bi ga vsaj razumela, njegovo življenje je galerija slabotnih žensk, ki se prične z Gretinim vzorom. Sanjaj je o Heleni, končal pa je pri Vulpiusovi — samo gospa Stein mu je bila dalj časa prava prijateljica.

Iz »Goethuega zbornika«)

Nekaj novejših prikazov o Goetheju zunaj Nemčije

i. Aynard je 1926 na novo pofrancilil cozil Wertherja in ga opremil z izbornim uvodom. Buriot-Mj Darsiles pa je oskrbel dvojezično izdajo istega romana v Parizu. Ōni ugotavljaj »Goethe je po genialni intuiciji slutil, da bo sodobni človek pogostoma težko nosil življenje.« Kritika pa je od tega zgodovinskega dokumenta prešla na dnevni red. H. de R  gnier je uganil, da je Goethe strašno dolgočasen (formidable raseur), M. Muret je privlekel na dan Rodove ugovore zoper olimpizem pri Goetheju,  e , da »ni sr oben umeti bolečino«, M. Pr  vost vidi tu »zgled za skrajno mejo du ljive in deviško čiste knjige«. Andr   Maurois (M  ipe) je postavil potvorbeno sliko te osebe in njenega pisca. »Umska ljubezen«, ugotavlja G. A. Borgese v Italiji. Tako je zatemnel sijaj knjige, ki je bila d'Vgc - revir sleherne bolesi .

R. d'Harcourt je lani objavil knjigo * ducation sentimentale de Goethe* o prvih treh ljubavnih epizodah Goethejevih. Mladi Volbenk je čutil: »voliti in posebno ustaliti se je veliko trpljenje. Izbrati cesto se pravi v mojih očeh opustiti druge, ki neznane vabijo.« T  ma o vrhovnem Hrepenenju prešinja njegovo življenje.

Wilhelm Meister je dostopen francoskemu občinstvu. »Cahiers verts« so 1924 priobčili gd ne Hal  vyjeve prevod *Theatralische Sendung* z uvodom Michela Arnaulta, ki je spisal tudi delo *Sagessede Goeth*. Al. Benzion je posrečeno presadil *Novelo* in *Tri povesti* (Nova Meluzina, Novi ir aris, Pravljica). Hern Lichtenberger je takisto dal na sveti  poleg obeh Faustov  e W. Meistra. Denis in Chanceral sta ga 1927 spravila na oder: *V ritable histoire de Mignon*.

Lik Wertherja, t   gori za Homerja, je vpletel v svoj spis *La Reine Sibylle* Dr. Mutterer (Paris, 1927), ki je prevel i celotno Potovanje po Italiji. Njegov prevod je točnejši od Porchat-ovega. Pod črto navaja v izvirniku, vsak izraz in rečenico, ki se utegne na dva načina tolmačiti. J. M. Carr   je objavil življenjepisa v zbirki *Vie des Hommes illustres*,

GOETHE v 33. letu. Potenjica iz leta 1782. (V ozadju Goethejeva hiša am Frauenplan)

kjer prav ročno predočuje svojemu občinstvu »velikega kozmopolita in dobrega Evropeca«, ki mu je bilo namenjeno, da bo po smrti   tove tvu duhovni vodnik. R. Rolland mu v svojem *Goethe et Beethoven* (1930) "3 vedno pripisuje brezmejno sebičnost in ne ak no npravno šibkost.

Založniki in prevajalci se najbolj zanimajo za njegovo modrost, a umetnost njegova se veliko manj upošteva. Tako so ifrancoski preobleki *Pisma* na gospo pl. Stein-ovo, ki je bila prvovrstna svetovalka pri Goethejevem pomirjenju. V novi obliki se je natisnil Colombierov prikaz *Izmi ljave* in Resnice, Cl  ryjev prevod *Pomenkov s Soret-om*, Chuzeviile-ov odlični **prikaz Po-**

menkov s kanclerjem Miillerjem. Hérenger je spretno paberkoval Goethejeve Misli, opremljen z uspelim uvodom o njegovi morali (1931), ter objavil spis *Goethe en Italie*. Berthelot-ov snopič *la Sagesse de Shakespeare et de Goethe* (1930) poudarja, da Goethejeva praktična filozofija »skoro meji na vsakdanjo opreznost«. To se pravi, da Goethe globoko ceni vse, kar poprečno človeštvo skuša ljubiti in vršiti.

Francoze bo Goethejev umstveni obraz predvsem privlačil kot »dober Evropljan;.. Barrés je gledal v njem posebno bližnjega sosedu, Porencana, stari Renan pa moža s svetovnim razgledom (point de vue de Sirius). André Suarès, G. Bauër in drugi kažejo v njem na umstvena dognanja, ki jih nudi zapadnjakom. Slovstveni zgodovinar čaka od njega neomejenega humanizma, kakršnega nikdar ni predlagal. J. de Pange končuje svojo študijo *Goethe en Alsace* (1925) s trdno vero, da se bosta po Goethejevem zgledu spojili romanska in germanska prosveta. V enakem duhu pripravlja *Bibliothèque Nationale* razstavo z geslom: *Goethe et le génie latin*.

Italijo mika veliki njen obiskovalec na splošno Croce-jev Goethe prinaša v prvi vrsti visoke pogledi na njegovo umetnost, o čemer pričajo tudi priloženi prevodi v verzih. Enako je Farinelli predstavil pesnika s tehtnimi vrsticami v *Izbranih delih* (1924). C. Franellich pa je v zvezku *Caratteri e Vicende* (1926) pogledal Goetheja in Schopenhauerja od znotraj, ne-ako v obliki osamljenih aforizmov.

Rusija bo bržkone poudarjala sociološko plat. Tako vsaj smemo sklepati po »slovstvenih strujah zapadne Evrope« Lunačarskega. Prvič so nedavno prišla na svetlo Znanstvena dela, v ponatisku pa *Werther, Dichtung und Wahrheit in Faust*. Poslednji pa bo spričo svojega individualističnega razpleta najbrže nalstel na spotiko, čorževski je pred meseci v Parizu izdal *Divan* v ruskih si. -h.

Poljska pripravlja pod vodstvom E. Zagladowicza, ki je preložil *Fausta*, deset snopičev *Zbranih del*. Nekateri probleme so reševali strokovnjaki kot pesnik Wukadinowicz.

Anglija je tudi pozorna na velikega »celinskega« pisatelja. Brown (*Life of Goethe*) Stawell & Dickinson (*Goethe and Faust*, prevod in razlaga), pesnik Nevinson (*Goethe man and poet*, 1931) so pripomogli do tega. Toda *Nation and Athenaeum* je ob teh in sličnih publikacijah 12. 1. 1929. ugotovil, da Goethe »predmet strastnega oboževanja zgodovinarjev« prehaja v mrk. G. Robertson, član družbe *English Goethe Society* in pisec nekaterih knjig o Goethe-

ju, se kakor večina Angležev v tem vprašanju oklepajo bolj tehničnih strani. Tako M. Montgomery iz Oxforda v *Studies in the age of Goethe* ali pa W. Rose iz Londona, ki med drugim očrtava Goethejevo stališče proti Judom (*Men, Myths and Movements in German literature*, 1931). še bolj v podrobnosti segajo Američani. Iz kroga specialistov se dviga zlasti E. Spingarn v *Literary Essays* (1921).

Pričujoči izvleček je iz *Revue de Littérature comparée*, ki jo izdajata sorbonski profesor Baldensperger in Hazard s Francoskega kolegija. Sešitek za januar-marec 1932 str. 276, posvečen Goetheju, vsebuje med drugim eno tiskano polo Trivunčevega sestavka *Goethe et les Yougoslaves*. čudno, da ni vmes Čehov, ko so vendar izdali na državne stroške v Pragi *Goethév sbornik* z letnico 1931. D.

Goethejeva navzočnost

P. Hazard je pred meseci napravil zanimiv poskus. Vzel je 10 knjig, tiskanih lani na Francoskem, da bi videl, ali kakor koli izražajo spomin na Goetheja, že naprej je seveda izključil vse spise, ki naravnost obravnavajo »največjega izmed Nemcev«. Kdor proučuje *De Staël*-ovo, mora ob njeni knjigi *De l'Allemagne* izpregovoriti o Weimaru in Goetheju. Takih del torej ni mogel pritegniti, šlo mu je namreč z^ to, da dožene, koliko je misel na »vrhovnega nemškega duha« nehoti pričujoča pisateljem, ki svobodno gradé kakršno si bodi delo. Kakšne stvari reže literarnemu zgodovinarju na mizi, ni težko uganiti. Svojevoljno pa sV jih ni izbiral. Pokazalo se je, da 8 od prizadetih knjig omenjajo v večji ali manjši meri Goetheja.

E. Seillière n. pr. v svojem *Marcelu Proustu* omenja umetniško ustvarjanje in umetnikovo evforijo po dovršeni nalogi ter opozarja na tistega, »ki je prvi postavil to nepopolno teorijo«, na Goetheja. F. Lefèvre pa v svojih *Entretiens sur J. K. Huys* »ans načenja vprašanje o metodah v kompoziciji z besedami: »Nasprotno Freudu je Goethe priporočal, da osU-ni teman sam sebi.« P. Abraham skuša v 8. poglavju knjige *Créature chez Balzac* ločiti med avtomatizmom in ustvarjanjem. Medtem ko je pri Balzacu tipična predstavlja pisca, ki se je podvrgel umskemu avtomatizmu, mu ie Goethe zgled plodnega pisca, ki se venomer izpreminja in se ua vsakem koraku ojuje roper vse možne oblike umstvene samodejnosti. Atlandov' *Essais critiques* analizirajo svetožalje, ki ga je njih avtor osebno doživel: torej *Werther*! Govorec o Andreju Gide-u ga prispodablja Weimarskemu modrijanu. Jalouxove *Perspectives et personnages* uče francoskega literata, naj s poznavanjem tujih

književnosti omilijo svoje zgolj francosko stališče kakor Goethe. Razmišljajoč o predvojni dobi: 1905—1911, navaja Henri Masis v *Evocations, Souvenirs*, kako je Barrés imel pred očmi Hermana in Dorotejo, ko je snoval zgodnico Colette Baudoche, itd.

Vzorniki povojnega pisateljskega naraščaja so se spremenili, kakor nas opozarja Benjamin Crémieux v *Inquiétude et Reconstruction*. Goethejevo ime seveda ne pride človeku takoj na um, ako išče vplivov, ki so delovali oziroma še delujejo na novi rod. Vendar kolikokrat se vsiljuje piscu pod pero! Po letu 1918 se Gide ne javlja več kot rušilec osebnosti; pesnik je, ki človeku daje umetniško ustvarjanje kot smisel za bivanje; slično Gide ne stopa več v ospredje kot razdiralec morale, marveč kot humanist, »novi Goethe«. Med drugim so navedene tu še Arcos-ove besede o svetih krajih evropske domovine, vmes se kajpak omenja »Weimar, kjer je Goethejev grob«.

Ponovno jemlje v misel Goetheja še É. Fournol (*les Nations romantiques*), pripovedujoč, n. pr., da je Herder prenesel na Goetheja in na svet »opojni val germanskih starožitnosti in vsakega

prvobitnega duha«. Raziskave o legendah, bajkah, narodnih pesmih in pravljicah so se jele vršiti po načrtu, obogatile so celokupno nemško domišljijo. Nazadnje se je tega sam Goethe naveličal in dejal 1828 Eckermannu: »Prav tako malo se utegnemo okoristiti s to mrko dobo starega germanstva, kakor smo neznatno pridobili iz srbskih pesmi ali iz podobnih preprostih narodnih popevk... človek se obrača proti dobi umetnosti in slovstva, v kateri so plemeniti narodi dosegli tolikšno popolnost oblike.« To je zadnji Goethe, ki je dospel do klasične vedrine. Navzlic temu smemo dvomiti, da bi se bil kdaj dočista odrekel svoji romantiki. Navaja se njegova krilatica: »Klasično imenujem, kar je zdravo; romantično pa, kar je bolehalo.« Izpušča pa se nadaljevanje: »Takisto so Niebelungi enako klasično kot Homer.« Največji med Nemci je bil tudi »največji kritik vseh časov«, kakor je dejal Sainte Beuve.

V boju za posmrtno življenje je Goethe obdržal med pokojniki prvo mesto. Mnogi sodobniki se še poklanjajo njegovi veliki senci. Ako pa, je naziv senca neprikladen, saj je še živ med nami, porečem: časte ga med najdobrotvornejšimi junaki, kar jih je kdaj spoznalo človeštvo, (k)

Španec In nemštvo

Kaj bo Don José Ortega y Gasset napisal za Goethejevo številko *Neue Rundschau*, ne vem. Kaj je povedal v novembru 1929 profesorju Olivieru Brachfeldu, ki je tam predaval na osrednjem vseučilišču, naj na kratko posnamem. Ortego Nemčija šteje »skoro za svojega« in njegovi rojaki ga imajo za napol Nemca. Vendar kakor je nedavno poročal Helmut Hatzfeld v *Zeitschrift für Deutschkunde* in kakor je Ortega ustno izjavil Brachfeldu, je naziranje obeh strank napačno.

»Nemški duh me navdušuje. Navdušuje me v nemškem duhu samo to, kar je v njem klasičnega, zares čudovitega. To pa se ne more trditi o nemški literaturi. V nemškem duhu je strastna vnema. Vsi nenemci se vobče nasproti znanosti drže nekam okorno, nasprotno pa se Nemci na splošno ne morejo bližati literaturi brez nekolike nerodnosti (aino con cierta torpeza).

A vzroki? Nemška čednost je stvarnost, *Sachlichkeit*. Ta stvarnost usposablja Nemca za znanosti, kajti znanosti so Sache, stvar. Umetnost pa ni snov, ni Sache, ampak čista oblika.«

V tem sta se menila o Thomasu Mannu, ki Ortego zanima bolj ko človek nego kot umetnik, dasi je španski filozof prebral domala vsa Mannova dela: v teh je preveč tvarine, da bi jih mogel uživati. Na vprašanje, ali vidi preobilico stvarnosti tudi v Goetheju, zlasti v njegovih filozofskih

pesnitvah, se je Ortega izjavil med ostalim:

»Goethe me jako zanima, predvsem ko človek in duh. manj kot umetnik. Jaz ne morem nič za to. Tega greha nimam samo jaz,« je dodal z nasmehom, »ampak ga imajo vsi Latmi. Spomnite se, kaj je dejal Barrés, ki je vendar po svoje jako cenil Goetheja. Vpričo bakrorreza znamenite Tischbeinove slike, ki kaže Goetha zavitega v svoj beli burnus in zročega na klasične razvaline v Rimu, je Barrés izrekel, da se mu zdi Goethe sličen velikanskemu belemu slonu v vsej svoji teži sredi teh spomenikov, brhkih in krhkih — pa latinskih.

Po mojem mnenju je Barrés čisto prav povedal. Nekaj istimtega je v tem vtisku. Goethe — bel slon: pri Goetheju bi celo smeli govoriti v pristni umski slonoviei (*elephantiasis*). Toda če 'je malce nakažen, mu to ne jemlje nič vrednosti. Veleum mora vsekdar imeti nekaj monstroznega. Goethejeva umetnost se ni mogla otresti neprestanega vpliva s te strani.

Obvladati predmet, osvoboditi se tvarine: po tem stremi vse, kar je umetnost. Goethe ni nikoli znal povsem obvladati predmet. Ako bi katero bitje moglo živeti brez gmote, zgolj v obliki — domislite se, da so se grški bogovi redili z ambrozijo, to se pravi: čista oblika — bi to bil ideal, ki ga na žalost človek nikdar ne bo mogel uresničiti. Prav dobro se zavedam, da bi to naziranje vzbudilo hrup, ako bi se kdaj kje objavilo. Vendar to je moja iskrena misel in

mi bo brez dvoma nakopala to, da me
buclo Nemci križali.«

*

Mnogo bolje pa je Goetihe odrezal Y

Katakmdji, ki si je okoli 1890 hotela uat/va-
riti svoje Slovstvo in jii je J. Maragall po-
kazal weimaraškega vzornika v številnih
prevodih in posnetkih. (K),

GOETHE V CAMPAGNT. (Oljnata slika J. H. W. Tischbeina)

Goethejev Evforijon

V II. delu Fausta nastopa plesac Evforijon, ki doslej še ni bil dočista zadovoljivo pojasnjen. Splošno je veljal za posebitev pesniškega veleuma, lorda Byrona. To pojmovanje je razširil mladi J. J. Ampère, ki je 1827 posetil weimarskega velikana. Podoba je, da je Goethe potrdil to domnevo. Vendar v oni dobi je G. le na novo predeloval star osnutek iz l. 1816, torej spočet že pred byronizmom. Prof. Baldensperger vidi še drugo razlago. Goethe je verjel v bližnjo možnost liberalne prekucije v Evropi, bal pa se je obenem morebitnih izgrediv. Evforijon po njegovi misli uteleša duha neposredne bodočnosti: »njegova poskočna, plešoča hoja je ustvarjajoči ritem vse epizode«, že v Hermanu in Doroteji je s sličnimi prispodobami označil navdušene početke francoskega prevrata:

»Mar ne gre za to, da simbolično izrazimo začetno vročico revolucije? Evforijon,

ki je nestrpen zbog svojih detinskih ovir. ki mu otroške ročice in nožice trepetajo v razdražljivi potrebi po gibanju, se rodi ia. vnanjih okoliščin po plesnem ritmu.« Spričo tega ritma sta njegova roditelja v skrbeh: kajti eden je fevdalni, religiozni srednji vek, ki si ne more misliti popolne osvoboditve nasproti izročilu; druga pa je grška oblast, ki je ostala razumna v svojem omahovanju družabnih slojev. Evforijon pa skoraj zapusti zemljo ter izgine. Njegov obsij šine v nebo kakor repatica. Ta zvezda znači potakem ne samo velikega pesnika, marveč tudi pojem izprememb in večnih preokretov, ideja, kakršno je imel na umu Preradovič, pojoč:

Sunce sjeda i skoro će sjest,

Stalna na tom svijetu samo mjena jest.

Ali kakor je to pozneje povedal C. Busse, češ: dass der Wechsel nur von allem allein bestandig ist. (k)

&

se bo še zmerom našlo dovolj drugih ljudi.«

Poslednja desetletja XIX. stoletja so kljub vsemu znanstvenemu napredku pokazala malo razumevanja za Goethejev nauk. Strokovnjaki so videli v tem le diletantizem in romantiko. Šele v začetku našega stoletja je prišlo v znanosti do preokreta, ki je dal tudi Goetheju pravo mesto v uradni znanosti. 1924 so otvorili kongres za notranjo medicino s simboličnim vprašanjem: »Gledamo li spet bolj z Goethejevimi ali Newtonovimi očmi?«

Medtem ko je nekoč Goethe Newtona hudo napadal, ne gre danes za to, ali je pogodil ta ali oni pravo, temveč se postavlja Goethejeva znanost proti Newtonovi znanosti, kakor je pač v obeh razlika v spoznavanju. Jasno je, da Goethe in Newton nista nasprotnika v eni in isti znanosti. Učenci Goetheja in učenci Newtona govorijo samo drug mimo drugega. Z abstraktnimi formulami, številkami in merami hočejo tisti zastopniki prirodne znanosti, katerih duševni oče je Newton, priradi vzeti duha, da bi jo lažje objasnili. Goethe pa je pokazal pot kako zapopademo vso tajno prirode. Kar je tam le slepi zakon, tok tvarine, sprememba, slučaj in materialnost, postane pri Goetheju duhovna tvorba, oblika, ideja in duh. Goethe je postavil namestu matematičnih sklepov nazor o življenjskem edinstvu prirode in je v vsem videl v sebe zaokroženo celoto.

—kč.

Goethejeve bolezni

Pesnik, čigar stoletnico smrti obhajamo letos, se je sam dostikrat izrazil o svojih telesnih počutkih in ker so proučevalci njegovega življenja točno registrirali vse, kar so o njem mogli zvedeti, smo tudi o njegovih boleznih dobro poučeni.

Če si predstavljamo mladega Goetheja kot svežega, zdravega mladca, se malo motimo. Bil je namreč že v mladih letih močno nervozen. Svojo nervoznost je sicer krotil, kolikor je mogel, toda ločitev od Friderike v Sesenheimu in nesrečna ljubezen do Charlotte Buff v Wetzlaru sta vendarle pomagali, da je njegova nervoznost narasla do samomorilnih misli.

Njegovo vedro osnovno razpoloženje, ki ga je bil podedoval po materi, je zmagalo, vendar je bil do konca življenja nagnjen k strastnim izbruhom, v katerih je razbiljal podobe in trgal knjige.

V Weimaru je trpel često zaradi slabih zob, kakor je razvidno iz pisem ge. von Stein. Čestokrat si je pokvaril želodec, ker dobre jedi nikakor ni preziral, neredko je imel vnetje v vratu, v pomladnem času pa influenco.

V štiridesetem letu je začel postajati korpulenten in njegov zdravnik dr. Hufeland mu je svetoval več gibanja.

Da Goethe nikakor ni bil močne narave, razvidimo že iz dejstva, da je bil vsako

leto krajši ali daljši čas bolan. V letih 1801, 1805, 1823 in 1830 pa je bil prav težko bolan.

V začetku 1801 se ga je lotila roža po obrazu in glavi in bi bil skoraj umrl. Ga. von Stein piše, da ni mogel v nobeno posteljo in da so ga morali ohranjati stoječega, da se ni zadušil. Po vratu in obrazu je bil ves zatekel in poln mehurjev, levo oko mu je bilo izstopilo kakor velik, oreh in iz njega je tekla kri in gniloba. Često je blodil v vročici. Bali so se, da se ga loti možgansko vnetje, puščali so mu kri in si je moral kopati noge v gorčični kopeli. To mu je pomagalo. Paziti pa se je moral še dolgo, ker mu je vnetje škodovalo na glavi in trebušni mreni.

Ob koncu 1804 je tožil o bolečinah v vratu in v očeh, a šele februarja 1805 je postal težko bolan. Imel je »pršno mrzlico«, kar razlagajo nekateri za pljučnico, drugi za vnetje prsne mreže, tretji za težko influenco. Zdravil ga je profesor medicine v Jeni Stark. Ko je že shodil, ga je bolezen znova napadla in ga. von Stein piše v nekem pismu 18. aprila, da si je nakopal morda neozdravljivo bolezen na obistih. Od tega leta dalje je trpel dejansko zaradi boleznih napadov obistne kolike.

Starostni znaki so se pri Goetheju pokazali prvič v 60. letu z napadi omedlevice in sličnim.

V februarju 1823 se ga je lotilo vnetje na srcu in prsni mreni. Takrat je dejal svojim zdravnikom: »Le poskušajte, smrt preži na vseh koncih in krajih in steguje svoje roke po meni — a to naj vas ne moti.« že v naslednjih dneh se je njegovo stanje izboljšalo in Goethe je pripisoval to učinkom arnike. Pač pa so se mu takrat, v 74. letu pokazali prvi znaki vodenice. V novembru istega leta je obolel znova, menda na vnetju prsne mreže.

Odtlej se je zelo postal. Trpel je zaradi vremenskih sprememb in prebavnih motenj. Dr. Vogel, ki ga je takrat zdravil, je menil, da je bil Goethe često preveč jedel in napačno.

Kopališča je bil često obiskal, tako je bil samo v Karlovi Varih dvanajstkrat zaradi želodca in obistnih kamnov, enkrat v Pyrmontu, enkrat v Frantiskovih Lažnih, trikrat v Teplicah, dvakrat v Wiesbadnu, trikrat v Marijanskih Lažnih. Po 1823 ni šel v nobeno kopališče več.

Rad je pil zdravila, še preveč, tako da mu je moral dr. Vogel svojevoljno jemanje zdravil prepovedati, čestokrat so mu puščali kri.

V noči 26. nov. 1830 je imel hud krvni udar, da je bil zelo blizu smrti. Eckermann ceni izgubo krvi vstevši puščanje na 6 funtov, a to bo pretirano, ker zmore že izguba 3 funtov povzročiti smrt odraslega človeka.

Takrat so ga še rešili, toda odtlej ga je ubijala starost: okorelost udov, naglušnost, slab spomin itd. Do svojega konca pa je dobro spal.

Goethe in Švica

Narodna knjižnica v Bernu je organizirala razstavo »Goethe in Švica«, ki mora razveseliti vsakega ljubitelja zgodovine in starih papirjev. Pred vsem so zbrali na tej razstavi zanimive spominke na vsa tri potovanja, ki so vodila weimarskega genija proti koncu 18. stoletja v švicarsko deželo. Slike domačih mojstrov iz tistega

V drugem delu razstavnega prostora, so zbrani spominki na švicarske pisatelje, ki so vplivali na stvaritelja »Fausta«. Med njimi je najbolj zveneče ime Jeana Jacquesa Rousseauja. Tu so zbrane tudi risbe Rudolfa Toepfferja, ki ga je pesnik na stara leta tako občudoval. Razume se, da ne manjkajo niti dela švicarskih avtorjev, ki se bavijo z Goethejem, njegovim življenjem in pomenom. Med temi avtorji je

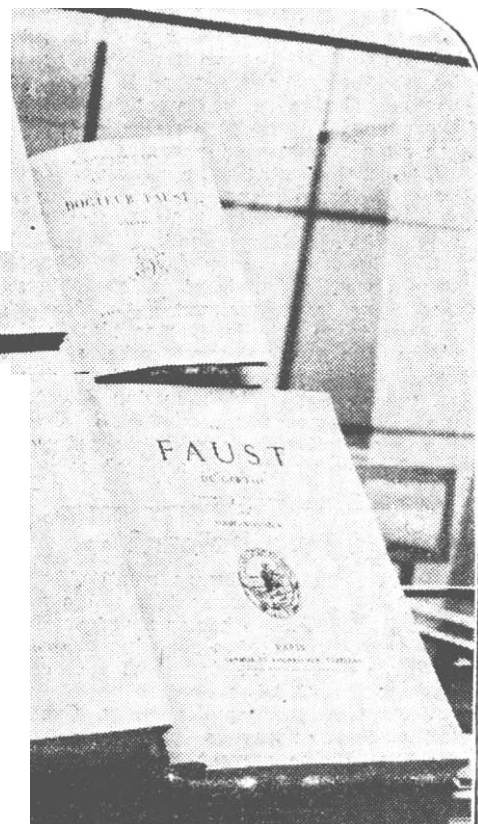
f

A U V» 'V

v'..-MI*

--- S

časa nam jo kažejo kot nekakšno srečno Erkadijo, ki živi svoje brezskrbno življenje.

Goethe" je Švico posetil prvokrat pred vsem zato, da se seznani s curiško literarno šolo, ki se je ponašala z imeni, kakor Bodmer, Lavater, Gessner. Takrat je napravil tudi izlet na Sv. Gothard. 1779 je prepotoval večji del zveznega teritorija v družbi z vojvodo sasko-weimarskim. Na tretjem potovanju je posetil srednjo Švico in ko se je vrnil v Nemčijo, je Schillerja navdahn timer, da je napisal svojega znamenitega »Viljema Telia.«

vredno omeniti go. de Staëlovo, Benjamin Constanta, Frédérica Amiela, Charlesa Spittelerja.

Poleg omare, ki je posvečena glasbenim ustvaritvam, ki jih je inspiriralo delo nemškega velikana, so razstavili tudi vse švicarske izdaje Goethejevih del v nemščini ter prevode francoskih in romanskih prevajalcev. Zelo zanimiva je zbirka nekrologov, ki so jih ob pesnikovi smrti objavili švicarski listi. Ti nekrologi, v ostalem, nikakor ne dokazujejo, da bi Švicarji v tedenj časih razumeli nemškega veleuma v celoti in ga občudovali brez pridržkov.

•— D drugega izhoda ni.

— Le zakaj ste zamolčali to? Moj Bog! se je sesedla gospa na stol.

Profesor se je naslonil na vrata in molčal.

— Kaj si bo mislil, kaj si bo mislil, je vzdihovala gospa.

— Res, slabo sem storil, je dejal profesor skoraj tiho ter se prijel za glavo.

— Da, slabo! Zloba, ki je nisem pričakovala od vas, vam je narekovala maščevanje

— Ni res!

— Ne imejte me za neumno! Kar ste govorili, ste povedali iz srca. Vse sem razumela.

— Niti trohice niste razumeli.

•— Rekla sem, da se motite, če ste se zanašali na mojo omejenost, kakor ste blagovolili že večkrat imenovati mojo slabost nasproti vam. Sicer je pa vse to brez smisla. Brez pomena. Kar ste mi hoteli povedati, ste povedali in zdaj — lahko noč!

Togota je premaknila profesorja s praga. Hotel je nekaj reči, toda beseda je ostala neizgovorjena.

— Zaman! Nočem vas več poslušati. Pojdite! je pokazala gospa z glavo proti njegovi sobi.

— In kaj boste rekli Ferdu? Treba je premisliti, je rekel profesor z resnim glasom.

— Moja stvar.

— Vaša stvar? Zares? Samo vaša?

— Bila je tudi vaša, toda vi ste me rajši osramotili!

•— Da sem vas osramotil, pravite, ker sem iz bojazni za vaše dobro ime zamolčal, kar bi zamolčal vsak v mojem položaju?

Gospa se je ironično nasmehnila:

— Vaše pojmovanje dobrega imena in ženske časti je vsekako pristno vaše. Nihče ne bi storil tega. Nihče, ki bi le malo čutil zame! Seveda vi, ki ste se samovoljno postavili v ~~nekak položaj, vi — vi~~

— Jaz, da, jaz! Jaz!

— Domišljavi ste bili vedno, gospod Jalen!

— In vi, vi — gospa Albina!

— Ničesar mi ne morete očitati! Pred vsem svetom vam dovolim, da mi poveste v obraz, če sem se v občeivanju z vami kot ženska le količkaj pregrešila.

— To pravite zdaj, ko veste, da niste več vdova!

— Sramujte se!

M R T V E C E V O B I S K

Ko je stal Jalen sam v svoji sobi — s svojim porazom v namišljeni ljubezni — mu je bilo, kakor da bi bil premišljeno in namenoma pahnil od sebe žensko bitje, ki mu je bilo po njegovem povratku iz vojne pa do zadnjih mesecev resnično naklonjeno in vdano. Tega si ni mogel tajiti niti po prelomu, ko mu je brez ovinkov razodela, da bi ne mogla živeti z možem, kakršen je on. Vse dotlej sta bila iskrena v prijateljskem kramljanju, na skupnih sprehodih in doma, kjer je užival red in udobnost ter se mu je zdelo, da je višek sreče, če dobi moški poljub od ženske, ki ni njegova in ki se je ne želi polastiti. Spomin na prijatelja, ki je bil njen mož, ga je zadrževal od nedovoljene ljubezni. Bili so trenutki, ko je omahoval med strahom pred tem, kar bi se moglo zgoditi, in med uživanjem njene prisotnosti, toda vselej je zmagala bojazen pred nejasno bodočnostjo. To je čutil zavestno šele tedaj, ko se je razvedelo za prijateljevo smrt v ujetništvu, pa se navzlic temu ni spremenilo prijateljsko razmerje med njim in njegovo vdovo. Še v mislih mu ni bilo, da bi kdaj nameril smisel svojih besed na možnost skupnega življenja. Šele tam poleti nekoč, ko je bil prišel opazati, da se mu odtuja, je previdno, skoraj neumljivo, namignil, pa mu je povedala jasno in odločno, da so moški, kakršen je on, lahko dobri prijatelji, da pa ona nikoli ne bi mogla živeti zakonskega življenja z moškim, ki bi mislila o njem, da ji je lahko prijatelj, ne da bi bil njen ljubimec ali mož. Od tedaj so bili njuni razgovori hladnejši in zvok njenih besed mu ni segal več v srce. Spoznal je, da more živeti brez njenega prijateljstva in da so na svetu še druge ženske, ki jih doslej skoraj ni videl, ker je preživel svoj čas izven šole le v njeni bližini. Začel je zahajati v krčmo in prav nič se mu ni tožilo po prijateljstvu vdove, ki se ga je izogibala. Imel je vtis, da je svobodnejši in zavest, da se je rešil družbe ene same ženske, je kmalu odtehtala red in udobnost, ki sta prenehala, ko se je pojavilo med njima nesoglasje.

Nesrečni Ferdo! ga je zdrazilo, da je zamahnil z rokama, kakor da hoče odgnati iz sobe tišino, ki se mu je zdela tako grozna in mrtvaška, da mu je vzbujala strah pred lastnim dihanjem. Sedel je na divan, se zaril v mehke blazine, se naglo dvignil, zagrabil blazine in jih hotel vreči pred njena vrata. Neumnost! si je dejal, sedel za mizo ter se zamislil. Komaj se je čuvstvo, ki ga je mučilo toliko časa, vpokojilo, pa je moral priti on in konec je bilo odpovedi, ki je bil ponosen nanjo! Nikoli prej ni čutil do nje, kar je občutil v trenutku, ko se mu je razodel nocoj zagonetni ruski sopotnik, ki ga je bil v vlaku celo povabil na obisk k sebi — —

Nenadno je prisluhnil. Ali ni potrkalo na okno?

Tk-tk-tk-tk-

Seveda! Na njeno okno trka!

Urno je stopil k vratom in ugasil stropno svetilko.

To je on! Norec!

Tedajci je potrkal na njegovem oknu.

Stisnil se je k steni ter se pritajil.

Na cesti pod oknom se je slišal zamolkel moški glas.

On je! se mu je podilo po glavi in še preden se je utegnil zamisliti v položaj, so se odprla poleg njega vrata — in na pragu je stala prestrašena in bleda gospa Albkia.

Profesor je stal nepremično ob steni. Samogibno je dvignil desnico ter položil kazalec na ustnice.

Njena prisotnost ga je vznemirjala in jezila.

Robert, Robert! Jalen! je trkalo na okno.

— Slišite? je spregovorila gospa komaj slišno.

Profesor je molče prikimal.

— Kaj ste storili? je šepetaje vzdihnila ter si zakrila obrač.

•— Kaj sem storil? se je uprlo v njem.

— Nikar! Tiho! ga je stresla gospa za komolec.

Nad njima so se začuli trdi koraki.

— Zbudili so se! Kaj bo——kaj bo——je skoraj jecljala gospa.

— Karkoli! se je vzravnal profesor.

— Samo škandala ne! je sklenila gospa roki.

Jalen si je za hip položil roko na čelo in nato rekel:

— Pojdite in zaklenite se! Ne izdam vas!

— Kaj nameravate?

— Zanesite se! Hitro!

— Moj Bog! je vzdihnila gospa in odhitela.

Profesor se je urno slekel, razkopal posteljo, vrgel v naglici nase odejo, odprl okno in vprašal z jeznim glasom:

— Kdo je? Kaj je to?

— Jaz sem. Ferdo. Oprosti!

— Ti?_____

Govoriti moram s teboj!

— Zdaj?

— Zdaj ali nikoli več!

— Trenutek. Takoj ti odprem.

Profesor se je ogrnil s površnikom in potegnil iz žepa ključ hišnih vrat. Bil je osupel jiad njegovo drznostjo in njegovo početje se mu je videlo zahrbtno in podlo, saj je vendar jasno, da je moral vohuniti za njo in da je vedel za njeno

.— Kar naprej. Tam je moja soba,

Jalen mu je ponudil stol, toda Romih je sedel na divan in rekel:

— Hvala, prijatelj.

Njegov glas je bil mrzel in mračen.

Kaj se je zgodilo? S čim ti morem ustreči? je vprašal profesor s sočutnim glasom.

Moral sem priti.

—> In zdaj si tu in zdaj povej, kaj te teži, je rekel Jalen mirno, toda v duši mu je kipelo od nestrpnosti.

Romih si je z desnico gladil brado. Njegove oči so begale po sobi.

i— Ali si sam? je vprašal iznenada.

Kakor vidiš_____

J— In prej?

.— Prej? Prej sem bil s teboj, potem v kavarni in zdaj sem spat

— Spal?

Jalen se je zasmel:

<— Kašna vprašanja!

— Ali spiš zmerom pri luči?

Profesor je razumel vprašanje, pa je ostal hladen. Stopil je k oknu, ga zagrnil ter se naslonil na mizo, kjer je zagledal gospejino sliko. Nervozno je zamahnil z rokavom površnika po mizi, ko je zdajci skočil Romih z divana in zaklical:

•— Tako torej!

— Kaj je, prijatelj?

i— Prijatelj, praviš?—To praviš—ti?

— Kaj je s teboj? se je začudil profesor.

Romih je stopal po sobi sem in tja, se ustavil zdaj pri omari, zdaj pri postelji, pobral blazino, ki jo je bil Jalen prej vrgel na tla, jo obračal in rekel slednjič z besnim glasom:

— In ti praviš, da si sam? Da si spal?

Profesorju so zagorela lica.

— Ne želim biti nevljuden, je skušal govoriti mirno. Kar me vprašuješ, je moja, zgolj moja stvar, vendar ti povem še enkrat, da sem sam. Sam! In konec! je pristavil vznemirjeno.

— In to? In to? je kazal Romih na pohištvo in motril Jalna z divjim pogledom.

i— Čemu si prišel? je stopil predenj Jalen.

t— čigavo je to? To hočem vedeti!